

Från gräsmatta till äng

– en studie i urban landskapsvård

Eva Berg Oljelund

**Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen
i Kulturvård, Landskapsvårdens hantverk 15 hp
Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet
2012**

Från gräsmatta till äng
– en studie i urban landskapsvård

Eva Berg Oljelund

Handledare: Katarina Saltzman

Kandidatuppsats, 15 hp
Landskapsvårdens hantverk
Lå 2011/12

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
Box 77
SE-542 21 Mariestad, Sweden

www.conservation.gu.se
Tel +46 31 7860000

Program in Conservation, Landscape Management Major
Graduating thesis, 2012

By: Eva Berg Oljelund
Mentor: Katarina Saltzman, Associate Professor

From lawn to hey meadow - a study of urban landscape management

ABSTRACT

This study discusses possibilities to create meadows in urban areas by converting lawn into meadows. The thesis is based on literature studies and interviews with three landscape professionals from local and regional authorities. The informants work with maintenance of open grass areas in the western part of Sweden. Effects of the conversions from lawn to meadow from a landscape management perspective is studied. An overall question is used; in which way can urban grass spaces gain an extra value in the process of converting lawn to meadow. Since the Swedish ratification 2011 of the European Landscape Convention has urban landscapes have the same status as rural landscapes from a landscape management position. By connecting green space maintenance ideals; esthetic, economic, ecological and social ideals with cultural ideals management of green urban space may develop and flourish.

Title in original language: Från gräsmatta till äng
- en studie i urban landskapsvård

Language of text: Swedish

Number of pages: 43

Keywords: urban meadows, lawns, landscape management, European Landscape Convention

Förord

Under min utbildning kände jag mig ofta splittrad mellan det rurala och urbana landskapet. Examensarbetet blir därför en koppling mellan de två landskapen, där jag undersöker värdet av gröna mellanrum i staden och alternativ skötsel av dessa. Arbetets resultat kan även ge svar på möjligheten att införa traditionellt hantverk i den urbana skötseln.

Handledare har varit Katarina Saltzman, universitetslektor vid Institutionen för Kulturvård, Göteborgs universitet, och skall ha stort tack för mycket uppskattad vägledning till disposition och utformning av arbetet.

Ett tack riktas även till bibliotekarierna vid Göteborgs universitet, i synnerhet de på botanik- och miljöbiblioteket, för all hjälp och vänliga ord under arbetets gång.

När allt stod stilla i arbetsprocessen kom min son på fyra år och sa; ”mamma, vi ger aldrig upp”! Den här förmaningen gav mig kämpaglöd under hela arbetet – tack käraste. Tackar även min kära Olis Oljelund som med stort tålamod tog hand om allt annat, så jag fick lugn och ro till att skriva.

Innehållsförteckning

1 Inledning	9
1.1 Bakgrund	9
1.2 Ämnesval	9
1.3 Syfte och frågeställning.....	10
1.4 Avgränsning	10
1.5 Tidigare forskning	10
1.6 Teoretisk ansats	11
1.7 Metod och material	12
1.8 Centrala begrepp	13
1.9 Disposition	13
2 Landskapsvård	14
2.1 Urban landskapsvård	14
2.1.1 Gröna mattor i det offentliga rummet – inne eller ute?	15
2.1.2 Natur och kultur i urbana landskap	16
3 Öppen yta med gräs	18
3.1 Äng, vad är det?	19
3.2 Gräsmatta, vad är det?	20
3.3 Kan gräsmatta bli äng?	21
4 Urban gräsyteskötsel - en intervjustudie	23
4.1 Vilka ytor är lämpliga för omföring till äng?	24
4.2 Ekologiska perspektiv	26
4.3 Ekonomiska aspekter	28
4.4 Kulturella och sociala värden	32
5 Diskussion och slutsatser	36
5.1 Diskussion	36
5.2 Slutsatser	38
6 Sammanfattning	39
Bildförteckning	41
Käll- och litteraturförteckning	41
Otryckta	41
Tryckta	41
Elektroniska	43

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Landskapsvård handlar om vård av landskap, vare sig vi pratar om rurala eller urbana sådana. Den allmänna uppfattningen av landskap är dock ofta knuten till mera ”naturliga områden” utanför stadskärnan, i det agrara landskapet. Men även stadslandskapet måste vårdas, både gröna och icke gröna områden. Med detta arbetet läggs fokus på det urbana landskapet och främst öppna gräsytor i det offentliga rummet.

Som ett resultat av mänsklig rovdrift av naturens resurser under längre tid, står vi i dag inför stora miljöproblem. Landskapets förändringar sker i betydligt större tempo än för bara hundra år sedan och är eskalerande. För att minska problemen kan innovativa lösningar och tvärvetenskaplig forskning bidra till hållbara lösningar vad gäller landskapsvården, både för dagens- och framtida generationer. Lösningar kan även hittas i vårt kulturarv, i form av redskap, arbetssätt samt värdefull kunskap om hur naturen förvaltats historiskt sett. Hållbar utveckling är på dagordningen och det satsas lokalt som globalt på att värna om våra naturresurser och säkra ett biologiskt mångfald. Ekonomiska värden från ekosystemtjänster och biologisk mångfald uppmärksammas i större grad. Biologiskt mångfald, och i ännu större utsträckning det biologiska kulturarvet i urbana miljöer, har fått liten uppmärksamhet. Ökad satsning på forskning och tvärvetenskapligt arbete med naturens alla värden är viktigt framöver.

Arbetet inleds med de första stroferna i den norska författaren Einar Skjæraasens dikt ”*Du ska itte trø i graset*”. Dikten lyder fritt översatt ungefär så här; *du skall inte trampa i gräset, den spensliga spiran skall lämnas i fred – mållöst liv har också en innebörd som bör ses och tänkas på*. Dikten är allmänt känt i Norge och representerar en respekt för gräset och naturen kring oss i allmänhet.

*”Du ska itte trø i graset.
Spede spira lyt få stå.
Mållaust liv har og e mening
du lyt sjå og tenkje på . . . ”*

Einar Skjæraasen
(Skjæraasen 1954).

1.2 Ämnesval

Landskapsvården skall se till både natur- och kulturmiljöer i samspel med ekologiska, estetiska, sociala och ekonomiska värden. Samhällets lokala och globala krav på hållbar utveckling fordrar en innovativ och lösningsorienterad vård av landskap. Frågan är vilka landskap och vad som skall vårdas; natur- eller kulturlandskap, urbana- eller rurala miljöer och ekologiska-, sociala-, estetiska- ekonomiska- eller kulturella värden? Fokus i detta arbete läggs på urbana miljöer för att lyfta fram stadslandskapets värden.

1.3 Syfte och frågeställning

Syftet med detta examensarbete är att belysa urban landskapsvård med att studera hur offentlig förvaltning ställer sig inför alternativ skötsel av offentliga öppna gräsytor. Genom litteraturstudier och intervjuer med tre offentliga tjänstemän i Västsverige diskuteras möjligheterna för att skapa ängar i urbana miljöer genom att omföra gräsmatta till äng, utifrån en övergripande frågeställning; vilka hinder och möjligheter finns för att omföra gräsmatta till äng i urbana miljöer?

1.4 Avgränsning

Arbetet diskuterar öppna ytor med gräs i urbana miljöer i Västsverige. Undersökningens resultat bygger på intervjuer med tre offentliga tjänstemän samt litteraturstudier. Endast skötsel av urbana gräsmattor diskuteras och arbetet omfattar ingen historisk rekonstruktion av tidigare hävdad äng. Inga egna experiment har utförts i arbetet.

1.5 Tidigare forskning

Mårten Hammer, växtekolog och forskningsledare vid Landskapsutveckling, SLU, Alnarp, ligger bakom en stor del av den forskning som genomförts i Sverige om gräsmattan och dess omföring till äng. Hammers huvudområden är fältskikt i planeringsytor, ängar och våtmarker och har skrivit en rad vetenskapliga texter kring ämnesområdena. Tillsammans med Sven-Ove Dahlsson och Magne Tuveesson har Mårten Hammer gett ut ”Kunskaper om gräs”, en rapportantologi som ingår i Moviums ramprogram för tätorternas friytor i samarbete med Byggforskningsrådet 1987. Hammer m.fl. har sedan tidigt på 1980-talet genomfört praktiska experiment med att göra gräsmatta till äng i urbana miljöer; Sankt Hans Backar och Kjällbyområdet i Lund, Bulltofta rekreationsområde och Kvarteret Länsläkaren i Malmö samt Kvarteret Piggvaren i Eslöv (Hammer 1991 och 1996). Både Hammers och flera andra texter inom ämnet har dock några år på nacken och mycket är skrivit på 1990-talet.

Internationellt är intresset växande för hållbar utveckling i stadsplanering och kring skötseln av stadens gröna ytor. Naturlika parkanläggningar och tankar om biodiversitet är på agendan världen över. Relevant källmaterial inom ämnesområdet hittades både från USA, Holland och Tyskland, men störst antal träffar på Internet som berörde skötsel av grönområden och gräsmatta kontra äng i urbana miljöer, fick jag från England.

Forskarna Özgüner (Turkiet), Kendle och Bisgrove (Storbritannien) står bakom artikeln "*Attitudes of landscape professionals towards naturalistic versus formal urban landscapes in the UK*". Özgüner, Kendle och Bisgroves artikel representerar ett urval av internationell forskning inom ämnesområdet och ger en bra bild av arbete kring ämnet alternativa skötselformer i urbana grönområden. Texten bidrar även med en bra forskningsöversikt inom ämnet. Artikeln bygger på en enkätundersökning av professionella planerare och aktörer från olika förvaltningar, både från privat och offentligt håll. Enkäten gick ut till femhundra personer, varav 53% svarade, vilket i sig signaliserar en positiv hållning till ämnet. Undersökningens omfattning och vetenskapliga metod bidrar till artikelns trovärdighet. Författarna vill med sitt arbete undersöka hållningar bland professionella kring skötsel av urbana grönytor enligt den traditionella formella standarden, eller mera

ekologiska och naturliga former. Undersökningen lägger vikt vid hur viktigt det är att samråda i planeringen och att även involvera allmänheten, när drastiska åtgärder i urbana miljöer skall åstadkommas (Özgüner m. fl. 2007).

Eivor Bucht, professor i landskapsplanering vid Statens lantbruksuniversitet, representeras i detta arbete med en artikel från 1998 *”Den första, andra och tredje naturen - föreställningar om naturens roll i staden och på landsbygden”* (Eivor Bucht 1998).

Hanna Erixon, doktorand vid skolan för arkitektur och samhällsbyggnad vid KTH, diskuterar också planering och utveckling av stadsnaturen i sin artikel *”odla staden, bygg naturen”* (Erixon 2006).

Förutom ovanstående, vill arbetet också ta stöd i landskapsarkitekt Petra N. Bengtsson, som i sin doktorsavhandling introducerar begreppet *skötselideal*, vilka hon beskriver som en målbild för den enskildes värderingar och förhållningssätt till skötsel inom alla av parkförvaltningens olika nivåer. De fyra skötselideal Bengtsson kom fram till var estetiska-, ekonomiska-, ekologiska- och sociala (Bengtsson 2010, s.139).

1.6 Teoretisk ansats

Arbetet tar stöd i Europeiska landskapskonventionens målsättning om att landskap skall vårdas enligt påståendet; *”en gemensam tillgång ett gemensamt ansvar”* och att alla landskap är värd att vårda, oavsett beskaffenhet eller belägenhet (Europeiska landskapskonvention 2007). Arbetet har genomförts efter en teoretisk ansats om att skötseln skiljer sig i rurala och urbana miljöer och att landskapsvårdens hantverk inte utövas lika mycket i stadens- som i det agrara kulturlandskapet. Med detta menas att likvärdiga värderingar bör finnas i såväl urbana som rurala miljöer vare sig det handlar om natur- eller kulturlandskap. Arbetets teoretiska ansats och perspektiv beskrivs grundligare under kapitel 2; Landskapsvård.

Som ett verktyg för att analysera resultatet har landskapsarkitekt Petra N. Bengtssons teorier om stilideal används. Bengtsson beskriver i sin doktorsavhandling *”samspel i parkförvaltning”* de olika skötselrelaterade handlingar, som sker på tre olika nivåer; operativ, taktisk och strategisk (Bengtsson 2010, s. 139).

Med estetiska ideal menas här strävan efter ett välskött, prydligt och välskött uttryck som tar också hänsyn till platsens identitet i hänseende form- och kulturhistoriska karaktär. *”Skötseln är ett medel att uppnå det estetiska idealet”* (Bengtsson 2010, 141).

Det ekonomiska idealet utgår från de resurser som tillhandahållas både vad gäller arbetskraft, metoder och ekonomiska förutsättningar. Skötselidealet lär i bland kombineras med övriga ideal. *”Skötseln är, till skillnad från de andra idealen, ett mål i sig”* (Bengtsson 2010, 141).

Det ekologiska skötselidealet har naturen som förebild och kombineras med hänsyn till miljö, biologiskt mångfald samt pedagogiskt främjande av det ekologiska systemet i ett långsiktigt och hållbart utvecklings syfte. Både för- och nackdelar kan i kombination med

de andra idealen skapa konflikter. ”Skötseln är ett medel att uppnå det ekologiska idealet” (Bengtsson 2010, 141-142).

Det sociala skötselidealets huvudmål är att tillgodose människans krav till användning, även i så stor utsträckning att brukaren själv kan överta ansvaret för skötseln. ”Den sociala funktionen av parken är ett mål, skötseln är ett medel att uppnå målet. Skötseln anpassas också efter användningen allt eftersom brukarnas krav förändras” (Bengtsson 2010, 142).

1.7 Metod och material

En analys av litteratur samt två intervjuer med tre manliga informanter leder till det resultat som läggs till grund för den slutliga diskussionen kring ämnet. För att undersöka möjligheten att omföra gräsmatta till äng i urbana miljöer, utfördes två kvalitativa intervjuer med tre tjänstemän från både läns- och kommunal nivå i Västsverige. För att komma i kontakt med lämpliga informanter skickades en förfrågan ut per e-post till kontakter från tidigare samarbeten. Informant 1 från park- och naturförvaltningen blev föreslagen av informant 2 och var den enda som innan var okänd för författaren. Informant 3 tillfrågades på grund av dennas kunskaper kring slåtterteknik och redskap. Ett kortare telefonsamtal gjordes med länsstyrelsens lantbruksenhet och presenteras här efter som informant 4. Med arbetets fåtaliga intervjuer, informanter samt begränsad geografisk utbredning, anses resultatet inte vara möjligt att generalisera, men ses som en förstudie till vidare forskning.

Enligt Eva Fägerborg, etnolog, kan man skilja på strukturerade och ostrukturerade intervjuer. Antingen strukturerad med i förväg förberedda frågor på papper, eller mer ostrukturerad i form av ett fritt samtal. ”*I många fall kanske intervjun rör sig på en glidande skala mellan strukturerad och ostrukturerad*” (Fägerborg 1999, s. 63). Intervjuerna i arbetet rörde sig på den glidande skalan som Fägerborg beskriver, i båda fallen mera åt det ostrukturerade hållet i form av fria, löpande samtal.

Material från intervjuerna används som ett verktyg för att analysera urban landskapsvård där olika perspektiv kring urbana- och rurala landskap genom omföring av gräsmatta till äng undersöktes. Begrepp som natur- och kulturlandskap samt olika värden diskuterades också under intervjuerna. Första intervjun genomfördes april 2012 med två representanter från park- och naturförvaltningen i en kommun i Västsverige. Senare intervjuades representanten från länsstyrelsen, på annan ort, men i samma län. De intervjuade nämns här efter som informant 1, 2 och 3. Båda intervjuerna spelades in på en MP3-spelare och överfördes sedan som ljudfiler och sparades på datorn. Enligt Fägerborg har bandinspelade intervjuer, jämfört med nedtecknade, ett högre värde som källmaterial; ”*de är informationsrikare och ger större möjligheter till analys ur olika synvinklar*” (Fägerborg 1999, s. 67). Intervjuerna transkriberades ordagrant. Därefter gjordes en läsvänligare version med en lättare redigering av talspråket som återges i citaten under kapitel 4. Intervjumaterialet sparas hos författaren.

Analysen genomfördes i flera steg; för det första genom observationer vid intervjutillfället, där även röstläge, kroppsspråk och övrig stämning togs med i betraktelsen. För det andra genom avlyssning av det inspelade materialet, för det tredje vid transkriberingen. Slutligen gjordes avvägningar och tolkningar av det färdiga intervjumaterialet när det genomlästes

för att hitta lämpliga utdrag som citeras under kapitel 4. För att ge läsaren stöd och bättre läsförståelse, har utdrag från intervjuerna citerats i kursiv stil med indrag. Varje citat tydliggörs med respektive informant i parentes efter citatet.

1.8 Centrala begrepp

Genomgående i det här arbetet finns termen ”*omföring av gräsmatta till äng*”, där ordet ”*omföring*” används i stället för omvandling. Orsaken till detta är att Mårten Hammer i sin forskning konsekvent har använt samma ord och att ordet därigenom kan knytas till det här ämnet. Begreppen vård och skötsel används här som likvärdiga synonymer till varandra.

1.9 Disposition

Arbetet delas in i sex kapitel;

Kapitel 1: Inledning med bakgrund, ämnesval, syfte, frågeställning, avgränsning, tidigare forskning, teoretisk ansats, metod och material samt centrala begrepp.

Kapitel 2: Landskapsvård; här undersöks begreppet landskapsvård samt att den urbana landskapsvården problematiseras.

Kapitel 3: Öppen yta med gräs; redogör för öppna gräsytor i allmänhet samt definierar och beskriver gräsmattan och ängen.

Kapitel 4: Urban gräsyteskötsel – en intervjustudie; presenterar intervjuer med tre tjänstemän från offentlig förvaltning i Västsverige. Kapitlet innehåller resultat med analys och bildar huvudgrundlag för diskussionen i kapitel 5.

Kapitel 5: Diskussion och slutsatser; i detta kapitlet presenteras diskussion och slutsatser kring resultatet.

Kapitel 6: Sammanfattning; slutligen en sammanfattning av arbetet.

2 Landskapsvård

Riksantikvarieämbetets definition av landskapsvård är; ”*landskapsvård handlar om hur man sköter och förvaltar miljöer och landskap med höga kulturmiljövärden på ett sätt som värnar och utvecklar dessa*”. Det poängteras att syftet med vården kan skilja sig åt, allt från skydd till restaurering av olika landskap. Landskapsvårdens arbete bevarar det biologiska kulturarvet och tar hänsyn till naturvärden där enskilda delar är lika viktiga som helheten. En landskapsvårdare har hela landet som arbetsfält, från det rurala till det urbana landskapet” (Riksantikvarieämbetet 2012).

Den utbildning som ligger till grund för arbetet är det treåriga kandidatprogrammet *Landskapsvårdens hantverk*, som ges vid Göteborgs universitet på Institutionen för kulturvård. Det är en yrkesinriktad utbildning med utgångspunkt i kulturlandskapet, tätortsnära miljöer och parkområden. Utbildningen kombinerar praktiska kurser med teoretisk inläring. Kurserna ger studenten bred analytisk landskapsförståelse, insikt om traditionell kunskap samt biologisk mångfald. Moderna redskap används till stor del, men äldre teknik- och redskapskunskaper viktläggs, vilket ger studenten speciella färdigheter i trädvård, ängsbruk och restaurering av landskapsmiljöer.

Bo Magnusson, programansvarig för utbildningsprogrammet *Landskapsvårdens hantverk*, samt Katarina Saltzman, etnolog, har i antologin ”Hantverkslaboratorium” bidragit med texten ”Hantverkare i landskapet” som tar upp det nya hantverksyrket landskapsvård och diskuterar dennas placering i ett relativt gränslöst arbetsfält. Magnusson och Saltzmanns definition av landskapsvård är; ”*en verksamhet där många olika kunskapsområden möts i insatser för att förvalta landskapets karaktär och historiska spår, och för att skapa förutsättningar för att bruka och tillgängliggöra landskapet*” (Magnusson & Saltzman 2011, s. 149-150). Författarna tar upp betydelsen av att tillvarata landskapets olika värden samt bevarandet av både det materiella och immateriella kulturarvet och betonar att fokuset ligger på kulturlandskapet i en landskapsvårdars arbetsområde (Magnusson & Saltzman 2011).

Det breda arbetsfältet omfattar skötsel, vård och utveckling av natur- och kulturresevat samt olika urbana miljöer. En landskapsvårdare kan arbeta med praktisk arbetsledning kring friluftsanläggningar, park- och tätortsmiljöer och ekoturism, både i det privata näringslivet, som konsult eller hos Länsstyrelsen, Skogsvårdsstyrelsen, lantbruksnäringen, kommuner eller annan offentlig verksamhet (Institutionen för kulturvård 2012).

2.1 Urban landskapsvård

Den ökande urbaniseringen ger upphov till konkurrens om ytan. Städernas gröna ytor är därför ofta tema för heta diskussioner vid planeringsmöten kring förtätning och skötsel av grönområden. Studenter, affärsfolk och andra inflyttande behöver bostäder, men ger staden tillbaka ekonomiskt i form av hyra, försörjning och social tillvaro. Samtidigt skall stadens

invånare må bra och expansionen skall ta hänsyn till ekosystem och naturen. För att få till en hållbar utveckling, måste ovannämnda punkter tillgodoses på ett sådant sätt som ger balans mellan de ekonomiska, ekologiska och sociala aspekterna, utan att förringa möjligheterna för framtida generationer. En större satsning på utbildning och forskning kan bidra till en bredare tvärvetenskaplig kompetens. Samarbete mellan forskning, offentlig förvaltning, organisationer och det privata är en förutsättning för att hantera landskapets mångfald av resurser på ett hållbart sätt.

Ändringarna som urbaniseringen medför i landskapet kan bidra till klimatändringar som ger biologiska störningar även i stadens ekosystem. Urbana ekosystem kan på grund av de speciella förhållanden i många fall utveckla särskilda nischer och konkurrensstarka arter. Större städer genererar mycket värme och skiftande vindförhållanden som kan utveckla helt unika habitat. Störning av dessa habitat kan leda till förändring i negativ riktning om inte hänsyn till de ekologiska förhållanden tas med i stadsplaneringen. En välplanerad vård eller utveckling och även nyetablering av särskilda ekosystem i urbana miljöer kan bidra till en positiv utveckling för hotade arter och framstå som en värdefull biologisk resurs.

Som nämnts inledningsvis står vi kanske inför framtida miljöproblem som framtvingar alternativa sätt att sköta öppna gräsytor och urbana grönområden i allmänhet. På flera håll, både nationellt och internationellt finns det mer eller mindre organiserade former för alternativt bruk av offentlig ägd mark. Guerrilla gardening, Yimby (yes in my backyard) och odla staden är exempel på projekt och grupperingar som använder sin närmiljö för att odla grönsaker till exempel. Malmö stad sköter gräsytor med hästdragen cylinderklippare och Göteborg har anlitat grisar från företaget Stadsjord för att böka upp jord i en före detta gräsmatta som senare skall odlas på.

2.1.1 Gröna mattor i det offentliga rummet – inne eller ute?

Göteborgs stadsarkitekt, Björn Siesjö säger i en tidningsintervju att *”Göteborg är en glest bebyggd storstad. Parker är viktiga men gröna plättar som inte tjänar något syfte finns det ingen poäng i”*. Siesjöes uttalanden kan uppfattas som att stadens gröna ytor är ett hinder mot förtätning av staden och står i vägen för att bygga (Johansson Sjöwall 2011). Landskapsarkitekt Anders Busse Nielsen har också uttalat sig om gräsmattans roll och betydelse i det urbana samhället. Han är rätt så tuff i sina ordalag och omtalar gräsmattan som *”en homogen och statisk grön öken”*. Gräsmattans funktion och form har länge varit oföränderlig i stadens uterum, medan vi har byggt nytt eller möblerat om inomhus. Sedan gräsmattans framfart kring förra sekelskiftet har också samhället och människans krav samt förhållningssätt till den offentliga gräsmattan ändrats. Enligt Busse Nielsen används inte gräsmattan som tidigare; *”Gräsmattans primära syfte har alltid varit aktivitet, men i stadens grönområden finns gräsmattor lika ofta på platser som varken är tänkta för aktivitet, eller inbjuder till det. Resultatet är anonyma tomrum utan karaktär och funktion”* (Busse Nielsen 2011).

I städerna finns också platser som ofta glöms bort. I boken *”Mellanrummens möjligheter – studier av föränderliga landskap”*, ger Saltzman (2009) dessa platser uppmärksamhet med stöd i landskapskonventionen om att perception av landskap även omfattar *”fula”* områden. Landskapskonventionen ställer inledningsvis krav på medlemsstaterna med för exempel att *”landskapet är en viktig del av människornas livskvalitet överallt; i stadsområden och på landsbygden, i såväl vanvårdade områden som områden med hög kvalitet, såväl*

vardagliga områden som områden som anses vara särskilt vackra” (Saltzman 2009, s.7). Städernas gröna mellanrum, hittar man i form av mindre gräsmattor, rondeller eller stråk mellan stadens vägar och hus.

2.1.2 Natur och kultur i urbana landskap

I artikeln *”Första, andra och tredje naturen - föreställningar om naturens roll i staden och på landsbygden*” beskriver Eivor Bucht hur naturen kan delas in i tre olika klasser, där första naturen representerar vildmarken, andra naturen kulturlandskapet och den tredje naturen således kvarstår som de urbana hortikulturellt präglade trädgårdarna och parkanläggningarna (Bucht 1998). Med vildmark menas här natur som är oberörd av människan, vilket kan vara svårt att hitta, även i Sverige. Den andra naturen kopplas till det agrara kulturlandskapet där människans påverkan har skapat nya ekologiska förutsättningar. Slutligen den tredje naturen Bucht presenterar som den urbana naturen, en produkt av den industriella utvecklingen med influenser av föregående naturklasser. Stadslandskapets gröna mellanrum fyller viktiga funktioner på flera sätt; biologiska, sociala, estetiska, ekonomiska och kulturella.

Bucht utgår i stor grad i sin artikel från Boverkets förslag till stadsplanering från 1994 där det förespråkas bland annat *”att staden skall omges av nyskapat, ålderdomligt jordbrukslandskap*” (Bucht 1998, s. 20), och diskuterar i vilken grad vi i framtiden kommer att implementera den andra naturen i den tredje eller hur den tredje naturen kan tolkas och värderas. Boverkets förslag om att implementera jordbrukslandskapet i stadsranden, kommer enligt Bucht inte att uppskattas av dagens stadsbor genom att autenticiteten saknas och endast skapar en ikonografi av ett brukningslandskap.

Hanna Erixon tar upp motsättningar i den fysiska planeringen av stadsmiljöer i artikeln *”odla staden, bygg naturen*”, där begrepp som *”aktiv/skapande natursyn*”, *”stadsvänner*” och *”naturvänner*” diskuteras. Med stadsvänner menar Erixon förespråkare för utveckling av ekonomisk tillväxt, företags- och bostadsbyggande samt en sammanlänkning av bebyggelsestrukturer. Naturvännerna är enligt Erixon de som förespråkar den urbana grönstrukturens värde och ser på stadsnaturen, som hon själv kallar det, *”en biologisk skattkista*” (Erixon 2006). Dessa ”vännerna” är dock enligt Erixon ofta osams och har stora grundläggande kommunikationsproblem med bakgrund i sina olika utgångspunkter. Hon poängterar vidare att trots att ”vännerna” är varandras motsatser delar de en gemensam utgångspunkt; *”-där den ene vinner måste den andra automatisk förlora. De visar upp en gemensam natursyn, ett ”antingen eller”-resonemang där naturen ställs mot människan, mot kulturen och mot staden*” (Erixon 2006).

Den ekologiska utgångspunkten med fokus på att bevara biologiskt mångfald, genom att skapa nya biotoper även i stadens parker, anser Bucht berövar parkernas sociala arena. Bucht påstår vidare att dessa nya biotoper kommer att framstå som pedagogiska verksamheter där den obildade lämnas utanför. *”Man måste ha speciella kunskaper för att få de upplevelser som ”scenen” är avsedd att ge av ekologiska sammanhang och rara enskildheter*” (Bucht 1998, s. 25). I sin artikel påpekar Eivor Bucht effekten av de handlingsplaner och konventioner som föddes efter Riokonferensen 1992 och hur man numera tolkar den tredje naturen med den andra naturens språk och grammatik. *”Stadens natur är på samma sätt som det odlade landskapet utanför stadsgränsen, till större delen en produkt av sin egen kulturhistoria*” (Bucht 1998, s. 31).

Hanna Erixons tankar kan anses vara en utveckling av Buchts idéer om naturens ställning i staden och förespråkar en ”*aktiv/skapande natursyn*”. När Erixon tydliggör konflikten mellan ”naturvänner” och ”stadsvänner” menar hon vidare att motsättningarna kan överbyggas genom att införa en ny planering och stadsutveckling, som hon kallar för en mera aktiv/skapande natursyn. ”I själva verket är det genom att på olika sätt integrera naturen i stadsstrukturen som ett långsiktigt och verkligt skydd kan åstadkommas” (Erixon 2006).

Vård av det urbana landskapet är mångfasetterad både vad gäller struktur och skötsel. Hur detta landskap vårdas återspeglas i olika teorier och tankar kring skötseln. Gemensamt för det urbana landskapet är dock den stora andelen med öppna gräsytor i det offentliga rummet, alltså städernas parker och övriga mellanrum.

3 Öppen yta med gräs

Öppna ytor med slaget eller klippt gräs, är gemensamt för både äng och gräsmatta. Det som skiljer dem åt är bland annat skötselform och artrikedom, men den främsta skillnaden är dock kanske ändamålet. Äng och gräsmatta har dessutom olika ursprung. Ängen är ett resultat av röjning och slåtter av före detta naturlig mark, på engelska ofta omnämnd som *semi-natural*. Mark som på något sätt är modifierad av människan, men ändå kvarstår med en naturlig karaktär. Gräsmattan är däremot oftast en välplanerad yta med markberedning, sådd, gödsling och intensiv skötsel. Enstaka äldre parkytor kan tidigare ha varit ängsmark som till följd av ändrad skötsel har bytt skepnad till gräsmatta.

Den kulturpåverkade ängen dök upp i Sverige med jordbrukets början för 5-6000 år sedan (Ekstam m.fl. 1988, s. 32). Gräset i form av hävdad ängsmark har under en lång tid varit betydelsefullt för både människa, djur och växter. Den långvariga hävden fram till ängsbrukets fall i början på 1900-talet har gett upphov till en specialkompetens hos flera av ängens arter (Ekstam m. fl. 1988). Ett ekosystem har bildats med hjälp av människan och hennes djur.

Exakt när slagen gräsyta övergick till mera nöje än nytta, är som det blev påpekat inledningsvis relativt oklart. Slott och herresäten med kringliggande gräsklädda marker blev nog mestadels betade mer än slagna, och intog nog inte sin gräsmatteskepnad innan en mera intensiv skötsel med gräsklippare tog till. Gräsmattans form och funktion omtalas i detta arbetet i samband med cylindergräsklipparens tillblivelse kring 1830-talet (Bengtsson & Jansson 2002, s. 16). George Drower säger i sin bok "Trädgårdens mästare", att "*många tror att gräsmattan är en skapelse från medeltiden . . . även om det är mycket tveksamt att de "blommande ängar" . . . verkligen var gräsmattor. Vad som dock är obestrideligt är att Plinius d.y. var den förste person som hade gräsmatta såsom vi idag känner begräppet efter vad vi kan belägga historiskt*" (Drower 2002, s.104).

I takt med den industriella utvecklingen och befolkningstillväxten blev städerna ständigt större. 1900-talets första decennier gav upphov till struktur och reglering när flera städer organiserades med kommunal parkförvaltning. På 1920-talet förespråkade Stockholms stadsträdgårdsmästare Hammarberg det sociala perspektivet; "*välorganiserade lekplatser håller unga människor borta från gator och bakgårdar och får dem ut i solen och ljuset i naturen, där de kan umgås och lära sig att bli mer hänsynsfulla mot varandra*" (Olsson 2008, s. 30). Hammarberg var dock orolig för de stora ytor som efterfrågades till lek och sport, men hittade lösningen med att anlägga dem i utkanten där markpriserna var lägre. Ny teknik och funktionalism, som genom att gräsytorna blev större, stigar och blomsterbäddar färre, resulterade i lägre kostnader. Dock nämndes knappt de stora exploateringskostnaderna för stadsrandens stora gräsplaner (Olsson 2008). Efter den tekniska fokuseringen under 1930 och 1940 åren kom tankarna snart att återvända till naturen. "*År 1950 togs dock frågan om att bevara naturlig vegetation, som lövängar, våtmarker, kullar och moränkammar i städernas fritidsområden upp*" (Olsson 2008, s. 36).

Den riktigt stora förändringarnas epok för stadslandskapet måste ändå i synnerhet vara 1960- och 1970 åren med miljonprogrammen och expansion av parkarealen.

Gräsyornas användningsmöjligheter har, särskilt i urbana miljöer, sedan länge varit av stor betydelse för människorna. Gräsmattor används till många olika ändamål, allt från sociala som lek, sport, rekreation till mera estetiska ändamål i form av parker och trädgårdar. Gräs kan även sås in som bindemedel i erosionsbenägna områden (Nordström 1990, s. 285).

Urbana gräsytor kan grovt delas in i extensiv och intensiv skötsel. Grässets längd i gräsmattor kan variera av olika orsaker, till exempel av skötlekonomiska skäl, men till största delen kännetecknas gräsmattan av tät och kortklippt gräs. För att hålla mattan i sådant skick krävs en intensiv skötsel. Exempel på mycket intensivt skötta gräsytor är paradgräsmatta, fotbollsplaner och golfbanor. Extensivt skötta gräsytor är områden som har mycket liten underhållsgrad och sköts endast ett fåtal gånger per år. Exempel på detta kan vara gräsytor vid fritidshus, vid stadsranden, väggrenar, ekotoner vid övergången till skogsmark och ängar. Öppna ytor med gräs som lämnas helt utan skötsel, kan i vissa fall påminna om ängar, exempelvis kan ruderatmarker i urbana miljöer hysa arter som annars återfinns i magra torrängar i jordbrukslandskapet.

3.1 Äng, - vad är det?

Enligt Jordbruksverket är äng ”*en naturlig slåttermark, som inte gödslats, kultiverats eller såtts in med främmande arter*” (Höök Patriksson 1998, s. 85). Ängsmark kan grovt delas in i fastmarksäng; sidvalls- och hårdvallsäng samt våtmarksängar; strandängar, mader och myrar. Ängens huvudsakliga uppgift var att producera hö till djuren vintertid, men gav även betesmöjlighet på tillväxten när slåttern var över. Trädbärande ängar gav också foder i form av löv samt virke till husbruk.

Vid hässjning, torkning och bortforsling av höet varje år, skapades speciella förutsättningar vilket gav upphov till ängens säregna habitat. Ängens växter utvecklades genom olika mutationer, en morfologi som kunde motsätta sig de störningar de utsattes för. I boken ”*Ängar: om naturliga slåttermarker i odlingslandskapet*” tar Ekstam m. fl. upp tre viktiga faktorer för ängsväxternas överlevnad; konkurrens, störning och hushållning. ”*Alla växtarter har i varierande grad förmåga att konkurrera med andra, hushålla med bristfälliga resurser och motstå störning på växtplatsen*” (Ekstam m. fl. 1988, s. 103). Den årliga hörbärgningen urlakade marken kraftigt, men kunde förbättras genom att spara enstaka träd och buskar som röjdes och hamlades årligen. Vid röjningen skapades en röjgödslingsseffekt när rötter dog och blev till näring för annan växtlighet. Röjningen och hamlingen gav även bättre ljusinsläpp samt tillgång på vatten (Ekstam m. fl. 1988, s. 38 ff. och s. 69 ff.).

Ängen slogs med skärande redskap [lie] vanligtvis i månadsskiftet juli/augusti, dock med regionala och lokala avvikelser (Ekstam m. fl. 1988, s. 69 ff. och Höök Patriksson 1998, s. 93). Slåttertidspunkten kunde förr i tiden ha olika orsaker, men syftet var att få god avkastning med närings- och smakrikt foder. Eventuell sen slåtter gynnade växternas möjlighet att fröa av sig och lagra näring inför vintern (Ekstam m. fl. 1988).

EUs habitatdirektiv från 1992 har som syfte att bevara hotade naturtyper och säkra biologiskt mångfald i EUs medlemsländer. Sveriges hotade naturtyper i habitatdirektivets lista omfattar flera ängstyper, exempelvis slätterängar med EU-kod 6510; ”*arrika, torra-friska, hävdpräglade ängar i Götaland samt under högsta kustlinjen i Svealand och Norrland. Naturtypen har utvecklats genom lång kontinuitet av slätterängsskötsel (och ofta även använts som betesmark på senare tid), men kan vara stadd i igenväxning. Krontäckning av träd och buskar, som inte är av igenväxningskaraktär, är 0-30 %. Hävdgynnade arter skall finnas*” (Naturvårdsverket 2011).

Naturvårdsverket påpekar att ängen är ett resultat av människans påverkan och är numera en hotad naturtyp i dagens kulturlandskap. Just det att ängen är ett kulturelement i landskapet, som är avhängig av traditionell skötsel för att bibehålla det säregna ekosystem, gör att människan har ett visst ansvar gentemot att bevara den här naturtypen. På så sätt kan värdefulla flora- och faunavärden vårdas och värnas tillsammans med traditionsburna hantverkskunskaper som är knutna till ängsskötseln.

Ängen har även ett immateriellt värde genom konst och diktning, som via konstnärens upplevelse tolkas och återskapas i ord eller bild. Den här föreställningen kan upplevas på olika sätt, men den allmänna uppfattningen av en äng är relativt romantisk och i de flesta fall knuten till en öppen yta med högt gräs, rikligt med blommor, fjärilar och surrande insekter.

3.2 Gräsmatta, - vad är det?

Gräsmatta är enligt Nationalencyklopedin ”*mark med vegetation bestående av lågt växande gräs*” och presenterar vidare ett knippe mattbildande arter som ofta används i gräsmattor; ”*rödsvingel och ängsgröe används mest, men det förekommer även gräsmattor med engelskt rajgräs, hårdsvingel, krypven, rödven och turftimotej. Vitgröe, som av många anses som ett ogräs, är det dominerande gräset på många intensivt skötta gräsytor*” (Nationalencyklopedin 2012). Enligt Nordström är rödsvingel den i Sverige mest använda sorten i gräsmatteblandningar med en andel på 45%, ängsgröe 33% och Engelskt rajgräs på tredje plats med 16%. Rödsvingel utmärker sig nästan alla områden; hårdig, förmåga att bilda utlöpare, torkresistens och tålighet mot klippning. Ängsgröe har också goda kvalitéer; hårdig samt tramptålig, men på grund av sin sämre torktålighet bör den inte klippas för kort. Engelskt rajgräs växer bra och är en slitstark sort som används till ytor med frekvent och hårt bruk (Nordström 1990, s. 286).

Persson och Wallin tar upp gräsmattans förädlingshistoria, vilket inleds med att ”*tidigare användes samma grässorter i gräsmattor som i jordbrukets fodervallar*” (Persson & Wallin 1991, s. 17). Gräsets funktion i vallarna var att ge hög avkastning medan en lågvuxen art var mer lämplig för gräsmattan. ”*Trots detta dominerar än i dag vallgräsen många fröblandningar till gräsmattor*” (Persson & Wallin 1991, s. 18). Henrik Nordström pekar på att just den rätta gräsfröblandningen av sorter och arter måste anpassas för ändamålet med ytan. Egenskaper som övervintrings- och torktålighet, tillväxthastighet, utlöparnas tillväxt, färg och hårdighet mot sjukdomar är några exempel på önskvärda egenskaper vid blandningen (Nordström 1990). Det geografiska läget för gräsmattan påverkar också; ”*de vackraste gräsmattorna fås i länder med tempererat klimat och med milda vintrar. En välanlagd och välkött gräsmatta i England eller Danmark torde knappast kunna överträffas av en gräsmatta i ett varmare land*” (Nordström 1990, s. 287).

Den vidare förädlingen av gräsmattan har gått via en storindustri med färdig ”turf” på rulle, mot att helt och hållet bli konstgjord i plast. Den senare har blivit populär som ytskikt på fotbollsplaner. Många gräsmattor är ofta ämnade för mänskliga aktiviteter, särskilt i urbana miljöer och det är då viktigt med arter som är tåliga för slitage. Den intensiva skötseln och estetiska krav som ställs på gräsmattan, gör att det även fordras arter som tål ständig klipp samt har god förmåga att bilda utlöpare. Annars är det som alltid vid all annan anläggning; att planera för ändamålet. Bruk och klippningsfrekvens är av betydelse, men även markförhållanden, läget och klimat är andra faktorer som spelar en stor roll.

3.3 Kan gräsmatta bli äng?

I urbana miljöer har gräsmattan varit enarådande i offentliga grönområden, från park- och idrottsanläggningar till fickparker och gröna mellanrum. Ekonomiska besparingar och ett ökande intresse för tätorternas biologiska mångfald har lett till ett behov av alternativa skötselåtgärder, som till exempel att omföra gräsmatta till äng.

”*Sluta klippa gräset ger ingen äng*” skriver Hammer i Gröna Fakta 7/1996 och framhåller vikten av att det krävs aktiva insatser för att vårda befintliga, men också nyanlägga ängsmark eller artberika gräsytor. I Hammers rapport ”*Äng i urban miljö – anläggning och skötsel*” påpekar han inledningsvis att ängsmark i urbana miljöer har fått liten uppmärksamhet. En annan orsak till forskning kring anläggning av växtsamhällen än vad som antyds ovanför, är enligt Hammer att ”*revegetera mark efter olika industriella ingrepp, såsom gruvdrift och täktverksamhet*” (Hammer 1987, förordet).

Jordbruksverket framhåller att gamla ogödslade gräsmattor mycket väl kan hysa stor artrikedom, och i deras häfte ”*Trädgårdar och parker i odlingslandskapet*” jämförs den allmänna bruksgräsmattan med kulturlandskapets betesmarker (Höök Patriksson 1998, s. 181). Övergången från äng till gräsmatta var rätt så mjuk, trots att liens vassa blad gick ständigt oftare för att uppnå en välansad yta. Många parkanläggningars grönytor bestod mer eller mindre av ängsmark, enligt den engelska parkens ”vilda” ideal. Lotte Möller citerar från Daniel Müllers bok om trädgårdsskötsel utgiven 1848; ”*Man anlägger gräsplaner antingen medelst grästorfstycken, tagna ur en vacker äng, betesmark e.d., eller genom utsåning af gräsfrö*” (Möller 1992, s.126). Inte en metod som lämpar sig i dag, då vackra ängar i dag är mer sällsynta, men den berättar dock något om den nära relationen mellan äng och gräsmatta. Hammer framhåller att gamla gräsmattor kan vara insådd med ej selekterat fröblandning som kunde innehålla en mängd örter. Gräsmattorna kan resultera i en vacker äng redan första året efter ändrat skötsel. ”*Dessa ”parkängar” har ansetts ha ett stort kulturhistoriskt värde och har förskonats från modern skötselteknik såsom dressning, luftning, kalkning och gödsling. I Sverige har gräsforskningen inte uppmärksammat dessa ”parkängars” obestrideliga vetenskapliga värde*” (Hammer 1987, s. 44-45).

Förädlingen och produktionen av gräs är numera är en storindustri, där helkultiverade mattor som utestänger ogräs är målet. Att enbart sluta klippa ger alltså inte ett önskvärd resultat, om målet är en artrik, blommande äng. Hammer pekar även på problemet med naturlig invandring av nya arter i urbana miljöer eftersom möjliga frökällor inte ligger nära nog att föras in med vinden (Hammer 1987). Hammer hänvisar till forskning av Linkola 1935, Cavers & Harper 1967 och Fenner 1978 som säger att ”*överlevande fröplantor kan förbli i ett undertryckt stadium under flera år*” . . . och har funnit att många arter kan ha en livslängd i mer än 50 år. Arternas livslängd måste emellertid ses i relation till den låga

takten på etablering från frö (Hammer 1987, s. 46). Detta gör att i gamla gräsytor, eller i ytor belägna på kulturhistorisk mark där ängsbruk har förekommit, kan det finnas överlevande fröplantor.

De urbana gräsytor som på grund av besparingar har övergått till extensiv skötsel, med klippning upptill fem gånger per år, kan enligt Ellen Jacobson mycket väl bli blommande ängar med få insatser. Beroende av målbild och tillgängliga resurser, samt lämpliga gräsytor att omföra eller nyanlägga på, styr metoden man väljer som tillvägagångssätt vid omföring till- eller nyanläggning av äng i staden. Markförhållanden och den befintliga gräsmattans näringsstatus kan vara avgörande om extrainsatser som insådd eller nytt jordlager måste tillföras innan äng kan etableras på platsen (Jacobson 1991).

Vid omföring av gräsmatta till äng minskas intensiteten i skötseln genom att gräset endast slås [med skärande redskap] en till två gånger om året och avslaget gräs sedan tas bort. Oavsett om den planerade ängsytan är torr och mager eller genomgödslad frisk gräsmatta, är det flera anledningar till att gräset efter slåtter tas bort. Jacobson anger fem olika orsaker till att ängsgräset måste tas bort; *”ytan annars blir ful, kvarliggande klipp kväver och hämmar underliggande vegetation, klippet innehåller näringsämnen (kväve och fosfor) som det är viktigt att få bort om man vill gynna en rik örtflora, svårt klippa att nästa gång samt att brandfara kan uppstå i undantagsfall”* (Jacobson 1991).

Kategorier av yttyper, eller benämning av olika skötselklasser skiljer sig lite bland kommunerna, men indelas grovt i prydnadsgräsmatta, bruksgräsmatta, högvuxet gräs och äng (Persson 2001). Jacobson definierar äng i stadsmiljö så här; *”med ”urbana ängsytor” menar man vanligtvis ytor med högt gräs med avsikten att skapa en annorlunda miljö och att skapa en yta som är intressant att vistas på och/eller att skapa en rik örtvegetation”*. Högvuxet gräs och äng är två skötselklasser som lätt kan förväxlas med varandra, särskilt om personalen är okunnig eller den föreliggande skötselplan är oklar.

Flertalet av dagens öppna ytor med högvuxet gräs anses främst vara ett resultat av ekonomiska inbesparingar genom färre klippningar per yta. Många av ytorna som lades om till extensiv skötsel lög i stadsranden, där miljonprogrammets höghus ofta placerades på kulturmark. Dessa gräsytors markförhållanden är ofta mycket näringsrika på grund av tidigare jordbruk. Enligt Roland Svensson, specialist på gräsmattor och hortonom vid Statens Lantbruksuniversitet i Skåne, kan övergång från intensiv till extensiv skötsel ge ökad förekomst av ogräs såsom maskros. *”Bäst resultat erhålles om gräsytan redan från början planeras för extensiv eller intensiv skötsel. Då kan gräsfröblandning och grundgödsling anpassas efter kommande framtida skötsel insatser”* (Svensson 1986). Mårten Hammer preciserar att valet av ängsarter måste ske utifrån en vetenskap om arternas krav och platsens förutsättningar vad gäller fuktighets- och ljusförhållanden, näringsstatus och kalkhalt. *”En bra vägledning om lämpliga arter kan man få genom att undersöka vad som växer på motsvarande platser i närheten”* (Hammer 1996, s. 3). På 1980-talet genomförde Hammer m. fl. praktiska experiment med att göra gräsmatta till äng i bostadsområden, med mer eller mindre lyckad resultat. Försök med att skapa liknande förhållanden som en kulturhistorisk torr-frisk hårdvallsäng gjordes med att bland annat tillföra sand för att magra ut befintlig jord (Hammer 1991).

4 Urban gräsyteskötsel - en intervjustudie

I detta kapitel presenteras arbetets resultat. Möjligheten att omföra gräsmatta till äng i urbana miljöer diskuteras med utgångspunkt i två kvalitativa intervjuer med tre tjänstemän från Västsverige, en informant från länsstyrelsen och två informanter från kommunen. Med utgångspunkt i arbetets teoretiska ansats används material från intervjuerna som ett verktyg för att analysera landskapsvårdens ställning i den urbana miljön. För att undersöka olika perspektiv kring urbana- och rurala landskap har omföring av gräsmatta till äng använts som en metafor där den traditionellt skötta ängen representerar det rurala och gräsmattan det urbana. Efter intervjun med de två kommunala tjänstemännen från park- och naturförvaltningen (*informant 1 och 2*), kompletterades materialet med en intervju av en naturvägledare från länsstyrelsen (*informant 3*) för att få en mera differentierad bild.

Informant 1 är parkintendent/parkförvaltare, utbildad till hortonom och arbetar på en taktisk och strategisk nivå inom den kommunala park- och naturförvaltningen.

Informant 2 är naturförvaltare, utbildad biolog och arbetar på både operativt, strategiskt och taktiskt inom den samma kommunala park- och naturförvaltningen som ovanstående.

Informant 3 arbetar på både operativt, strategiskt och taktiskt nivå och är naturvägledare hos länsstyrelsen. Informanten är även expert på slätterredskap- samt tekniker och arbetar på ett regionalt plan till skillnad från ovanstående informanter.

Dessutom används material från ett telefonsamtal med länsstyrelsens lantbruksenhet (*informant 4*), samt utdrag från jordbruksverkets tabell om taxa och krav för ekonomiskt stöd i landskapsvården.

Båda intervjuerna inleddes med en diskussion kring vilka tankar och funderingar som rör sig i offentlig förvaltning kring alternativa skötselformer av urbana grönytor, och om vissa ytor eventuellt kan skötas som äng i stället för gräsmatta. Andra frågor som ställdes efterhand, rörde sig om lämpliga ytor, form av skötsel, upptag av massa och kompostering eller biogasmaterial, kunskaper, redskap, ekonomi, urban landskapsvård, allmänhetens krav och åsikter samt möjliga socioekonomiska resurser.

Intervjuerna var förberedda med nedskrivna frågor och var tänkt att ha en strukturerad form, men utvecklades i stället till en diskussion kring ämnet, vilket i eftertid ses på som mycket värdefullt. Intervjun hamnade således på en glidande skala mellan ostrukturerad och strukturerad form enligt Fägerborgs teori, som beskrivs under inledningsvis under metod- och materialkapitlet.

Trots att de förberedda frågorna inte tillämpades i den grad de var tilltänkt, låg de ändå till grund för intervjun och informanterna var bekanta med frågorna innan via e-post. De förberedda frågorna svar följande;

- Främst är jag intresserad av att höra era funderingar kring alternativa skötselformer för stadens gräsytor och om vissa ytor eventuellt kan skötas som äng i stället för gräsmatta?
- Vilka ytor är lämpliga (markförhållanden, tidigare hävd, storlek, närhet till annan vegetation, osv)?
- Hur skulle ni resonera för ett eller flera områden med ängsskötsel?
- Upptag av gräs; - biogas eller kompostering?
- Kunskaper och teknisk utrustning vid eventuell ängsskötsel, hur kan det lösas?
- Hur fungerar dagens skötsel av gräsytor (tid, pengar, maskiner, arbetskraft)?
- Vad är allmänhetens eller politikerns åsikt om skötseln av stadens grönytor?

Vilka funderingar i allmänhet en kommunal park- och naturförvaltning i Västsverige har kring förvaltning urban landskapsvård kunde läsas ”mellan linjerna” när Park- och naturförvaltningens informanter berättade hur de arbetade. Båda informanterna påpekade en god dialog mellan park- och naturavdelningen inom den gemensamma förvaltning samt ett ökande intresse för att bli ännu mer gränsöverskridande. Den här inställningen är kanske inte representativ för alla svenska kommuner, men ger en bild av att temat *hållbar utveckling* och *biologisk mångfald* har påverkat i positiv riktning inom kommunala förvaltningar och att en tvärvetenskaplig diskussion inte är främmande.

Resultatet av intervjuerna presenteras nedan med intervjuцитat i kombination med författarens analytiska kommentarer. Analysen presenteras därmed här samtidigt med resultatet och är medvetet valt för att hålla en tydlig struktur.

4.1 Vilka ytor är lämpliga för omföring till äng?

Park- och naturförvaltningens informanter tillfrågades om synen på urban landskapsvård och hur det kan tillämpas. Vidare fördes samtalen in på extensiv grässkötsel, var det lämpligast eventuellt kunde anläggas en äng eller om det fanns gräsmattor som kunde omföras till äng.

”Tanken är väl från park- och naturförvaltningens håll att vi försöker få in mer natur i kulturen” (informant 1).

Med kulturen menar informanten här staden och att tanken är att jobba mer med naturvård även i centrumnära områden. Intressant ordval dock, att omtala staden som kulturen, men absolut förståelig när vi tänker på betydelsen, att vara präglad av människan, så är ju staden i högsta grad det. Det framhävs att kulturlandskap även finnas i urbana miljöer och att det naturvårdande perspektivet kan eftersträvas i större grad.

På tal om lämpliga områden för ängsskötsel tillägger informant 1 att skötsel av grönytorna i stor grad tar hänsyn till brukarna och att medborgarnas önskemål tas med i den fysiska planeringen;

”Park- och naturförvaltningen vänder sig för tillfället väldigt mycket till borgarna och säger; - vad vill ni med ytorna, hur vill ni bruka ytorna? Vill ni va här och spela fotboll, vill ni ha lekpark, vill ni odla på ytorna, vad vill ni göra?” (informant 1).

Vilken yta som lämpar sig bäst för omföring från gräsmatta till äng, eller nyetablering av ängsmark, måste främst uppfylla det övergripande målet. Vad vill man uppnå med skötseln, högvuxet gräs som en ekonomisk besparing eller artrik ängsflora med höga naturvärden? Oftast handlar det om ekonomiska skäl till att extensiv grässkötsel tillämpas där den gör. Enligt informant 1 ligger dessa områden ofta utanför stadskärnan. Enligt Hammer kan lämpliga ytor för äng bland annat finnas i bostadsområden, längs vägar, i täkter, utfyllnings- och ruderata områden (Hammer 1997, s. 164).

På frågan om små gräsplättar i stadskärnan kunde skötas som äng, ställde sig kommunens informanter lite tveksamma. Informanterna anser att större ytor utanför stadskärnan lämpar sig bättre för ängsskötsel. Små gräsytor i centrum används i större grad av människor och värderas annorlunda;

”Dom här ytorna, som jag ser det, brukas på ett optimalt sätt. Man kan hitta odlingar, lekplatser, fotbollsspel och så vidare. Jag ser mer dom ytorna som ligger i gränzonerna, som inte används ordentligt utav människor, dom som bara klipps” (informant 1).

Informanten uttrycker här att ytorna brukas på ett optimalt sätt, vilket anses vara utifrån en social synvinkel där människans krav sätts i fokus. Har verkligen medborgarna så stor makt, eller handlar det om rutinpräglad skötsel och tradition där både förvaltare och brukare är vana vid en kortklippt gräsmatta? I sådana fall borde väl brukaren i förorten också höras när han klagat över sin före detta kortklippta gräsmatta som numera har blivit en extensivt skött yta med högt gräs. Eller är det som informanten säger att gräsplanerna här inte används ordentligt?

Länsstyrelsens informant anser däremot att så kallade ”frimärken” inne i städer mycket väl kan bli fina ängsmiljöer, men poängterar att det krävs planering och extra arbetsinsatser i början;

”Vi ser har ju sådana frimärken i beteshagar, kanske bara på tio gånger tio meter, med väldigt fina floravärden. Så sådana här små frimärken kan mycket väl bli en fin äng” (informant 3).

Vid intervjuerna diskuterades även eventuella negativa effekter kring tätortsnära ängsskötsel, exempelvis faran för fästingar, högre risk för allergiplågade och olika estetiska synpunkter. Informant 3 från länsstyrelsen menade på att det kanske fanns andra exempel att jämföra med, exempelvis Holland eller England, där ”vild natur” har implementerats i städer. Hur har liknande fall utvecklats och hur har andra löst eventuella problem?

”... några stora problem med fästingar tror jag inte det blir. Fästingarna är ju avhängig av bärare, som i och för sig kan vara fåglar, men till största delen är rådjur och sånt, vilket det ju inte finns så många av i innerstan. Och sedan kan man ju tänka lite på vilken yta man vill göra detta. Att till exempel använda en gräsmatta som inte används ändå, som bara finns i mellan. Så blir ju det i stället ett väldigt vackert område med fina blommor. Man kan göra stigar, det är bara att slå en eller flera genom ängen som folk kan gå på och plocka blommor” (informant 3).

Ellen Jacobson framhåller att man kan kombinera ängsvegetation med kortklippt gräs. Vid gång- och cykelbanor kan gräset hållas kortklippt ungefär en meter för sedan att mjukt övergå i hög ängsvegetation (Jacobson 1991). Liknande skötsel kan tillämpas vid stigar, mot villaträdgårdar eller andra öppna ytor med hög brukarfrekvens. En mjuk övergång till buskar och skogsområden skapar också värdefulla ekotoner för flora och fauna.

Både Jacobson och informant 3 här framhåller en flexibilitet samt förmåga att diskutera olika lösningar som gagnar allas bästa. Om det övergripande målet är att skapa fler biotoper för hotade ängsväxter, kan vägarna dit vara olika.

4.2 Ekologiska perspektiv

När större delar av landskapet var jordbruksmark och även brukades på ett annat sätt, var det ekologiska samspelet troligen avvikande från dagens. Ängens brukningsform har utvecklat specialister och ger naturtypen en särskild ställning som biotop för numera flera hotade arter. Sökning i SLUs artdatabank den 1 maj 2012 resulterade i 327 rödlistade kärlväxter knutna till jordbrukslandskapet. När sökningen ändrades till att bara omfatta rödlistade kärlväxter i urbana landskap, blev resultatet 35 stycken. Floraväktarnas virtuella artportal visar att det under 2011 rapporterades in 18 arter av rödlistade kärlväxter i Göteborgsregionen, varav en starkt hotad [EN-klassad] knippnejlika mitt i centrala stan (Artportalen 2012). Det kan tilläggas att knippnejlikan är en slättergynnad art. Hammer menar att om ängsfloran skall finnas i framtiden räcker det inte med att bevara och vårda befintliga ängar, men att det även måste nyanläggas ängar (Hammer 1996).

”Tanken är väl från park- och naturförvaltningens håll att vi försöker få in mer natur i kulturen, och det vill säga att vi jobbar med död ved även i parkområden” (informant 1).

”Nu upptäcker man mer och mer naturvärden inne i städerna och knutna till sådana saker där människan har varit ganska brutal många gånger” (informant 2).

Båda informanternas svar visar att det ekologiska perspektivet är viktig i planeringen. Att lägga ut död ved i parkerna tycks vara ett begrepp som har blivit populärt i samband med lokala och globala mål om ökat biodiversitet. Med biologisk mångfald menas mångfald både mellan arter, inom arten och ekosystem. Att skapa ekosystem och gynnsamma förhållanden för arter kan göras genom att lämna död ved även i prydliga parkområden, men det är inte enda möjligheten som finns. Att ändra grönytors struktur och ekologiska förutsättningar genom att skapa ängsmark, kan vara en annan lösning.

Gräsmattans frekventa klippning och gödsling skapar en relativt homogen miljö, med få konkurrensstärka växter av rosett- eller utlöpartyp (Hammer 1997). Utifrån ett ekologiskt perspektiv ger gräsmattan ett fattigt uttryck vid första anblicken, men i stadsmiljön har gräsmattan ur miljövårdssynpunkt en viktig funktion genom att till exempel ta hand om regnvatten. Vid omföring från gräsmatta till äng kan biologisk mångfald ökas även mitt i centrum. Mårten Hammer poängterar att en äng har andra funktioner att uppfylla än bruksgräsmattan och används inte på samma sätt (Hammer 1997).

” . . . vi har ju ett biologiskt mål, som förvaltning och det tycker jag ju helt klart är det som skall prioriteras högst. Sedan att vi gör en vinst i att vi inte klipper gräsmattorna och vi inte sprider lika mycket koldioxid eftersom vi inte har lika mycket gräsklippare som är ute och kör.”
(informant 1).

Informantens svar hänvisar till riksdagens miljökvalitetsmål nummer ett; *”Begränsad klimatpåverkan”*, med syfte att minska utsläpp av växthusgaser (Länsstyrelsen Västra Götalands län 2008). Vinsten som omtalas är då både en miljövinst samt en ekonomisk besparing genom att inte klippa lika ofta.

Kommunens informanter förklarar att de tätortnära ytorna med högvuxet gräs slås olika antal gånger, från ett till tre tillfällena per år. Vid slåttern används klippande eller krossande [slitande] redskap och biomassan lämnas kvar;

”Så det vi har brukat av hävd mest, det är slåtter utan upptag. Alltså bara hålla nere gräset. . . . då är det så att dom har lagt över en gräsyta till slåtteryta” (informant 1).

. . . ”men utan upptag . . . och när den kom upp den ytan, så visar det sig att det var hur mycket blommor som helst i den där ytan. Den ligger i en sluttning och då har vi liksom lärt oss att då rinner näring ner och då kan du få ganska fin flora i överkanten. Och här va det såpass brant att hela sluttningen var full med rödfibbla, och rotfibbla, och ängsvädd och lite av varje och en grönvit nattviol” (informant 2).

Den yta som informanterna här ovan beskriver som slåtteryta är enligt Ekstam m. fl. ingen äng och skulle nog ha svårigheter att uppnå denna status så länge slaget gräs får ligga kvar. Författaren instämmer med både Ekstam m. fl. samt Naturvårdsverkets definitioner av naturtypen äng, och anser att ”slåtterytan” som här omtalas mer kan definieras som högvuxet gräs (Ekstam m. fl. 1988 och Naturvårdsverket 2011).

Ängens hävdform med slåtter har som beskrivs under kapitel 3, särskilda ekologiska förhållanden. Markens näringsstatus och florans växtsätt har anpassad sig till hävden. Genom upprepad slåtter avbryts det naturliga successionsförloppet och ängsmarken blir slutligen ett habitat för funktionsanpassade arter. Även om ängens flora kanske har fått störst uppmärksamhet och värde bland allmänheten, är ängens fauna också av ett stort ekologisk värde. Jacobson anser att urbana ängar kan fungera som refug för växter och djur och framhåller att; *”i ängen finns också nektar, föda och gömslen för fjärilar, insekter och småfåglar”* (Jacobson 1991, s. 2). Höök Patriksson poängterar just detta ekologiska samspel, där ängens växtlighet ger effekten av ett stort antal insekter. Insekterna i sig är dock inte beroende av hävden, tvärt om kan lien vara dödsbringande för larver och andra

småkryp som inte hinner komma undan i det höga gräset (Höök Patriksson 1998). Genom att slå mindre partier åt gången på olika ställen i ytan, kan man kanske minska dödligheten något för småkrypen.

På öppna solbelysta och magra ängsmarker kan även rika förekomster av svampar förekomma i detta gemensamma ekosystem. Lik den övriga floran kan välhävdade ängar hysa flera starkt hotade arter (Ekstam m. fl. 1988, s. 142-145).

Enligt Hammer har experiment visat att det på två till fyra år är mycket möjligt att skapa en fin ängsvegetation. Hammer påstår fortsättningsvis att nyanläggning av urbana ängar ofta medför en utarmning av befintlig mark, vilket ofta är näringsrik före detta jordbruksmark. Avmagringen är av betydelse för att uppnå en artrik ängsvegetation, anser Hammer. Vidare förslår Hammer också att aktiv insådd av fröer och-/eller i kombination med pluggplantor av ängsörter kan utföras i samband med nyanläggning för att snabbare uppnå ett önskvärd resultat (Hammer 1991, s. 81-83). Länsstyrelsens informant påpekar också viktigheten av att bortföra slaget gräs efter slåtter, samt kanske välja ytor med lämpliga markförhållanden;

” . . . får gräset ligga kvar ger det ju rena kompostverkan. Dom ligger ofta väldigt näringsrikt till också. Så om man bara släpper upp det här, kan det ju bli en väldans mycket. Sedan beror det lite på marken. Om man kan hitta gräsmattor var det finns mycket grus i marken så underlättar det lite. Man kan börja med att i stället för att bara klippa, hellre slå ett par gånger och ta bort gräset två, tre gånger per säsong. Det gör att man har några år med lite mer arbete. Men sedan kan man slå en gång om året och då kan man få en intressant flora. I början händer det ju inte så mycket med floran, då kommer ju det här höga gräset och ogräs att ta över. Så innan man får ner näringsstatusen, händer det inte mycket. Men sedan, då kommer floran och, om man inte vill så in då. Men i början är det svårt för floran att etablera sig, då har den för hög konkurrens med gräset. Så några år tar det, innan man får ner näringen och det kan bli intressant” (informant 3).

Mårten Hammer påstår som nämnt i kapitel 3 att fröplantor kan överleva mycket länge och bilda en så kallad fröbank i marken. Även om hävd upphör kan alltså marken spara dessa frön för så vid återupptagen slåtter [eller bete] mycket senare återigen utvecklas och ge en örtrik äng. Författaren tillfrågade informant 3 om en likande fröbank kan tänkas finnas kvar i urbana miljöer, där ett före detta jordbrukslandskap ofta bildar stadens grund.

” . . . det finns nog ingen fröbank kvar. Men slår man några år innan och sår in, så kan det etablera sig ganska snabbt. Det kan hända man får gå in och gräva och krasa till lite, för att hjälpa till lite i början. Har det väl etablerat sig kan den utvecklas fint” (informant 3).

4.3 Ekonomiska aspekter

Den ökande urbaniseringen ger upphov till fler öppna ytor med gräs som skall skötas. Allmänhetens krav till bland annat sport och rekreation samt förvaltarens gällande skötselideal har gett upphov till stora ekonomiska kostnader för underhåll, vilket i många

kommuner har lett till mer extensiv skötsel av urbana gräsytor. Kommunens park- och naturförvaltning berättar om ekonomiska orsaker till ändrad skötsel av stadsrandens ytor, där bruksgräsmattan övergick till högvuxet gräs utan upptag. När det ekonomiska läget sedan var mer positivt ville politikerna återställa till kortklippta gräsmattor igen. Nu tog förvaltningen chansen och ville utveckla några av dessa ytor till ängsmark med upptag.

”Jag har rätt så bra priser på äng. Det vill säga slätter med upptag och har en rätt så billig entreprenör, som är villig att köpa in rätt utrustning för att köra det här. Dom har hittad en Lamborghini, en frammataad, man sitter som på en sulky. Du har saxen där framme som är väldigt ledad. Killarna kommer från Slovenien tror jag, och kan driva det här väldigt bra” (informant 1).

”Vi räknade på detta, vi räknade med att vi skulle kunna gå ”even” [eng.] efter vad var det, tre år eller? Tre till fem år va? Sedan skulle det alltså bli vinst på det” (informant 2).

Det är osäkert om informant 1 här menar äng som beskrivs under kapitel 3, eller om det talas om extensivt skött gräsyta med upptag utan särskilda floravärden. Ytan som nämns kan mycket väl vara exempelvis en friskäng, beroende på om skötseln har pågått länge nog för att växtligheten har uppnått sådana värden. Lamborghinin som omtalas här är okänd, men bör vara lämplig enligt Jordbruksverkets rekommendationer för klippande/skärande redskap vid slätter. Killarna från Slovenien ha väl så goda slätterkunskaper med handredskap [lie] som att köra den omtalade Lamborghini. Frågan är om informantens goda pris på skötsel av denna yta blir sämre eller bättre om killarna från Slovenien fick var sin lie och kommunen fick stöd från Jordbruksverket för ängsskötsel med lie.

Özgüner, Kendle och Bisgroves forskning visar att det är billigare att sköta naturliga, än mera formella landskap. Senare forskning visar dock att detta inte alltid stämmer. I Özgüner, Kendle och Bisgroves enkätundersökning svarade majoriteten av de tillfrågade, att de trodde att skötseln av ett naturligt landskap var billigare än det hortikulturella och formellt skötta landskapet. Men undersökningen visar också att införandet av (återskapandet) ett ”naturligt” landskap i stadsmiljön ofta ger problem i etableringsfasen och därigenom en merkostnad. Naturliga landskap kräver en mer komplex skötsel och därför behövs även specialkompetens (Özgüner m.fl. 2007).

Kommunens informanter gav uttryck för ett intresse att sköta fler ytor som ängsmark men ser sig tvungna att använda moderna redskap för att uppnå ekonomiska effektivitetskrav. På frågan om att använda traditionell skötsel med lie svarade kommunens informanter så här;

”Ja, fast kostnaden blir ju skyhögt (visslar och pekar i taket) (informant 1).

”Men, väldigt mycket utav det ni sköter, där är ni hänvisad till speciell arbetskraft, som vi inte kan ställa effektivitetskrav på. Det kostar minst 20.000 att sköta ängsmark per år, enligt Västkuststiftelsen. Och då är det icke trädbärande i regel, så är det trädbärande mark, så kommer vi kanske upp i det dubbla eller tredubbla. Det vill säga 40-60.000 att sköta det på det viset, med sådan mark som måste skötas på det traditionella sättet. Kan man då köra med lite nya maskiner och lite effektivare, som vi

var inne på här, då kan man säkert skära ner det betydligt. Men då är det ju andra drivmedel och sånt som man måste nyttja. Men, sedan är ju frågan; - vilket är viktigast, metoden, eller resultatet, eller båda delarna? Så det får man fundera lite på. Vi sköter ju nästan tre hektar äng och vi är ganska moderniserade, vi slår mindre och mindre med lie” (informant 2).

Informant 3 har expertkunskap kring lieslätter och var av en annan uppfattning än ovanstående. Informant 3 påpekade vikten av att sköta ängen med skärande redskap för att uppnå en önskvärd artrikedom. Inom forskningen saknas däremot belägg för att en moderna slätterbalk ger sämre resultat än lien för ängens växtlighet. Att använda lie stärker dock vårt gemensamma kulturarv på flera sätt, både det biologiska-, [biodiversiteten] och det kulturhistoriska [både materiellt och immateriellt] genom skötsel med traditionell redskap och kunskap. Informant 3 framhäver lien som ett funktionellt redskap;

”När det gäller startkostnaderna kan man ju ta lite i taget och testa lite. Kanske bara försöka med ett litet område och se vad det ger för erfarenheter, det kan räcka med ett område på 25 x 25 meter. Sedan kan man kanske prova på flera små ytor med lite olika förutsättningar och så vidare, för att se effekten. Att man på så sätt skaffar sig kunskap, det kan vara bra. I början är det hellre inte behov för andra redskap än dom man redan har. Sedan kan man ju se hur det går, om det blir bra, kan man ju tänka på om man vill köpa in en slätterbalk eller hyra någon kan slås med lie. Det är ju viktigt för ängsfloran att det används skärande redskap av och att man då inte bör använda röjsåg med snöre och sånt. Att åka runt med en lie och slå sådana här riktigt små ytor måste ju vara väldigt smidigt. Att slå tio kvadratmeter med en lie gör man ju på några minuter. I motsättning till den tid det tar att ta sig dit med en slätterbalk, eller sätta på sig en röjsåg med skyddsutrustning och allt som hör till” (informant 3).

På tal om traditionell lieslätter och kulturlandskap diskuterar informanterna huruvida det finns möjlighet för ekonomiskt stöd för ängsskötsel även i urbana miljöer;

”Det vet jag inte helt hur det är med att få EU-stöd inne i städer, men du får kolla upp det med landsbygdsenheten vad som är möjligt. Det kan ju bli en lika bra äng som ute på landet. Men det kan ta lite tid innan man får fram värden som möter deras krav. Man brukar räkna med att sköta en äng kostar en 30.000 per hektar, och stöden ligger i bästa fall på en 10.000. Så bara på stödet, kan man ju få ner kostnaderna. Om man också lägger in kostnaderna för vad det ändå kostade att sköta det här, för att köra gräsklippare kostar ju det också., så får man ta in det i den samlade ekonomiska analysen. Men sedan så tror jag, om man har nått ett resultat med fin flora, så tror jag nog att man skulle kunna få stöd, även inne i en stad” (informant 3).

”När man pratar om ängsytor, så pratar man alltid om äng som har vart under hävd, det vill säga man pratar aldrig om nyskapande av ytor. Och jag vet att man får söka EU-medel för sånt som har vart under hävd” (informant 1).

Vid telefonintervjun med lantbruksenheten, kom det fram att ängsmark, även mitt i tätorter eller större städer, bör vara berättigat ersättning. Informanten påpekade dock att han aldrig hade fått förfrågan om ersättning för ängsskötsel i centrum av större städer. Enstaka fall från tätortnära områden, men oftast i jordbrukssammanhang. Informanten hänvisade till Jordbruksverkets regler gällande miljöersättning för slåtterängar. Nedan följer en översikt över Jordbruksverkets ersättningsnivåer:

ERSÄTTNING FÖR SLÅTTERÄNGAR 2012

Typ av mark	Ersättning
Slåtteräng med allmänna värden	1 450 kronor för varje hektar
Slåtteräng med särskilda värden, som kan ge gårdsstöd	4 200 kronor för varje hektar
Slåtteräng med särskilda värden, som inte kan ge gårdsstöd	5 400 kronor för varje hektar
Om du hamlar träd - lövtäkt på slåtteräng med särskilda värden, kompletterande insats	+ 100 kronor för varje träd, <i>max 20 träd för varje hektar</i>
Efterbete på slåtteräng med särskilda värden. Kompletterande insats	+ 700 kronor för varje hektar
Lieslåtter på slåtteräng med särskilda värden, kompletterande insats	+ 7 000 kronor för varje hektar

Fig. 3: Gällande ersättningsnivå april 2012, efter tabell från jordbruksverket (Jordbruksverket 2012).

Tabellen visar typ av mark och åtgärder med respektive ersättningsnivå. Mark med särskilda värden har höga natur- och kulturvärden som bedöms av Länsstyrelsen. Allmänna värden kräver inga särskilda åtgärder. Inget i Jordbruksverkets föreskrifter i övrigt säger något som är till hinder för att söka stöd i stadsmiljöer. Används lie till skötseln innefattas det i "kompletterande insats".

Frågan om kostnaderna för bortforsling av biomassan samt eventuella möjligheter för att leverera till biogasanläggning diskuterades också under intervjuerna;

"Det viktiga med att skapa en äng är ju främst att få bort gräset. Det ger ju en kraftig kompostverkan och kväver marken under. Och det är det som jag tror kan vara det stora problemet för många att få ekonomi i detta. För dels kräver det andra redskap än dom har i dag, och sen skall det transporteras någonstans, antingen till en större kompost eller till biogas om det finns" (informant 3).

"Detta är ju nånting nytt som har kommit nu i och för sig. Vi tänkte på biogas, men det visade sig efter dom efterforskningar som vi gjorde så; -"nja, vi är inte där framme", och så vidare va. Men däremot så är det andra kommuner som har kommit längre, och dom har tydligen brist på biogasmaterial. Undersökningar visar ju att det här materialet är bra för

biogas. Om du slår det under grönperioden, och speciellt då om vi ska magra ut dom, då slår vi flera gånger och då får du i princip gräsmattmaterial och det, det måste ju vara väldigt bra som rötmaterial” (informant 2).

”Sen har vi också diskuterat det här med att av gammal hävd låter höet ligga kvar och torka och jag vill påstå att desto grönare är det, desto bättre går röttningsprocessen. Vi har ju ingen, äh, vi har ju inget behov av att det ligger kvar och fröar av sig eller nånting så där, utan vi har ju såpass feta ytor, så att vi vill ju bara ha bort det så snabbt som möjligt. Så kan vi göra upptag direkt vid slätter, så -fine[eng.]!” (informant 1).

... ”och sen kan man ju tänka sig en kompromiss här då, eftersom vi har flera bollar att tänka på här och om det nu är så stor skillnad på biogasvärdet, så kanske vi får kompromissa då, så att vi fortsätter med grönslätter och så sår vi in fröna i stället från andra platser aktivt. Det tror jag är fullt möjligt och till och med kan va ekonomiskt fördelaktigt” (informant 2).

... ”Och att dessutom att man kanske gör en vinst genom att man säljer gräset. Det ger egentligen bara grädde på moset som jag ser det” (informant 1).

Ett stort ekonomiskt hinder kring extensivt skötta gräsytor handlar om upptag och bortforsling av gräset. Transportkostnader för biomassan, samt eventuell vinst med att lämna till en biogasanläggning, är faktorer som väger för och emot. Att frakta massan till kommuner med fungerande biogasanläggning bör vara inaktuell, då transporten genererar en negativ miljöpåverkan. Informant 2 anser att materialet från grönperioden [växtperiodens ”topp” mitt på sommaren] bör ha ett högt biogasvärde och båda informanterna menar att detta är ett bonus på flera sätt. Om gräsytan även gynnas ekonomiskt, i tillägg de biologiska effekterna av att gräset bortförs efter slätter, bör det vara starka skäl till att utveckla biogasanläggningar i alla kommuner. Kan anläggningarna, förutom att producera förnybart bränsle, även bidra till att hålla nere kommunernas kostnader för grönyteskötseln och i tillägg genera flera ängsmarker, är effekterna många, båda ekonomiska, ekologiska, estetiska, sociala och även kulturella.

4.4 Kulturella och sociala värden

En nyanlagd äng i staden måste inte ha samma funktioner som ängen i det rurala kulturlandskapet. Visst kan den urbana slätterängen innehålla biotoper för ängens hotade arter och deras specifika krav till växtplats. Ängen kan vara belägen på kulturhistorisk mark, ge anknytning till forna tider och därigenom kanske ge platsen en identitetskänsla. Allt detta förknippas ofta med en kulturhistorisk äng i jordbrukslandskapet, som även kan skapas i det urbana landskapet. Men ängsmarken i staden kan också vara en gräsyta med alternativ funktion och form och samtidigt vara värdefull både biologiskt och estetiskt. En alternativt skött urban gräsyta, med blommor. I stället för att kallas semi-naturlig, kan den kallas super-urban, men ändå fylla kraven för både insekter och folk. Enligt Jacobson är avsikten med urbana ängar främst att skapa en mer varierad vegetation som är intressant att vistas i (Jacobson 1991).

Under intervjun med kommunens informanter diskuterades skötsel av både natur- och kulturlandskap, samt dessas ställning i urbana miljöer;

”Det har ingen status vet du. Det ska vara romantiskt och lite musealt över det hela när man ska slå ängar . . . det är också ett begreppsproblem, - vad är kulturlandskap?”

”Det finns ju här inne i staden med” (Författarens kommentar).

”. . . exakt, kultur är ju nånting som är påverkat, natur som är påverkad av människan, och det är definitivt så i städer” (informant 1).

Informanterna från kommunen uttrycker att skötsel av kulturlandskap är en museal framställning av den idylliska landsbygden och att stadens kulturlandskap inte värdesätts på samma vis. Skötsel av kulturlandskap i centrum verkar inte vara en stor del av park- och naturförvaltningens uppgifter. Skötsel av naturområden med höga kulturvärden utanför stadskärnan sköts däremot av naturvårdens avdelning av den gemensamma förvaltningen. Informant 2 har båda kunskaper kring, och intresse för ängsskötsel, även i urbana miljöer;

”Jag har ett projekt som jag har startat nu var vi har letat upp en historisk äng. En yta på knappt en hektar som vi håller på och försöker restaurera. Så småningom ska vi nog försöka med insådd där också, men, men, det blir ett enstaka fall. Men sen har vi ju slåtterytor som vi sköter och har miljöstöd för, men det är liksom en annan grej. Alltså ängar som har varvats under längre tid, det har vi, ganska många objekt. Som tillhör naturvården då, inte parkvården” (informant 2).

Stadsträdgårdsmästare Anders Sandberg beskriver de skickliga och skolade parkarbetarna som under stadsträdgårdsmästare Holger Bloms tid (1938-71), kunde skapa landskapskonst av Stockholms grönska; *”Parkarbetarna hade det besjungna landskapet i ryggmärken. En sådan parförvaltning blev som ett självspelande piano”* (Olsson 2008, s. 51). Situationen inom park- och naturförvaltningar runt om i landet visar i dag ofta en annan bild. Kommunala parkarbetare är ofta numera oprofessionella utan utbildning vilket både park- och naturförvaltningens informanter gav uttryck för kunde vara ett problem. Informant 3 från länsstyrelsen var däremot av en lite annorlunda åsikt och ansåg att bristande kunskap och arbetsresurser kunde lösas på en och samma gång;

”Ja, det krävs kunskap att använda lien på rätt sätt och uppnå bra resultat. Men är man duktig kan lien fungera mycket bra i många tillfällen. I motsättning till röjsågen, som ger en väldig statisk arbetsställning, ger lien större rörelsefrihet när man arbetar, och den är lättare i vikt med. I backar, steniga partier och liknande svårtillgängliga ytor, kan det fungera väldigt bra med lie. När det gäller brist på kunskap, finns det en jätteresurs bland folk från till exempel Östeuropa. Det finns säkert jätteduktiga folk som till och med inte har nåt jobb och sitter på en kunskap som behövs. Får man till ett samarbete med arbetsförmedlingen, borde man snart ha ett lag med experter på lieslätter” (informant 3).

Samtliga informanter var dock överens om att öppna gräsytor i staden har en viktig social betydelse. Park- och naturförvaltningens informanter var måna om brukarvänligheten och medborgarnas krav på gräsmattans aktivitetsfunktion. Länsstyrelsens informant pekade på både det estetiska-, ekologiska-, sociala och inte minst det pedagogiska värdet en urban äng kunde tillföra allmänheten. Ängarna skulle ha ett pedagogiskt syfte genom att visa skolbarnen successionsförloppet vid en etablering och sedan visa på hur det ekologiska systemet fungerar. Informant 3 ansåg även att barnen kunde vara till hjälp vid fröernas etablering på våren och därigenom bistå den ekologiska processen;

”Jag tror att det är positivt att man är på ytan efter slätter, men det går inte att man kan ersätta kornas funktion. Om man har slätter i början på augusti, man kan välja lite slättertidspunkt, men gräset växer ändå ut i september. På våren kommer det då att finnas en massa gammal växtlighet som inte har betats av. Det här kan man känna av när man skall slå senare, att det tar i lite det här gamla gräset. Så den effekten kan inte ersättas. Och om man trampar mycket i det gröna gräset på hösten och håller det nere, så kan man få väldiga problem med mossa sedan. Men på våren vore det bra med massa barn som springer runt och stökar till i ängen och får ner fröerna mot marken, fast det ger bättre effekt med kossornas klövar som tränger ner i marken” (informant 3).

Informanten förklarar här hur korna hjälper till i den ekologiska processen när nya örter i ängen skall sätta frö. Korna trampar ner fröna i jorden och idén om att låta människor ersätta kossorna bifölls inte. I sådana fall måste det vara högklackade skor som ersätter kornas klövar.

Informant 3 förklarar också den negativa effekten med att trampa för mycket i ängen efter slätter. Även om man väljer att slå sent på säsongen vill viss efterväxt betyda att relativt högt gräs trampas ner till ett täcke som förutom att gynna förekomst av mossa, skapar ett skikt med gammalt gräs som redskapen fäster i vid slätter senare på sommaren. När jämförelsen mellan kossor och människors påverkan i ängen diskuterades, var det snack om en större grupp människor som exempelvis en förskoleklass. Informanten menade dock att enstaka blomplockare i ängen då och då inte var skadligt. En tydlig stig som hålls öppen underlättar för både publiken och ekosystemet.

Park- och naturförvaltningens informant 2 påpekar kommunens prioritering med att sätta medborgarnas väl och ve i fokus och ser borgarnas trygghet som ett mål. Att göra små gröna mellanrum till en blommande äng, är inte nog för att engagera och skapa sociala aktiviteter i närmiljön menar informanten;

... ” man frågar då, borgarna; - vad vill ni, vad vill ni med den här ytan, och är det ingen som vill nånting med ytan, ja, då gör vi nånting! Då kanske som du säger; - men varför inte äng här? Jo för att den här ytan har så mycket potential till annat. Och jag tycker att alltså en odling där har ett större kulturvärde än en äng. För att vad jag ville med den här platsen, det är att jag ville få den befolkad. Mitt mål är mycket att ha en trygg stadsdel och en trygg stadsdel för du genom att få ut människor ur husen. En odling får människor ur husen! Så trygghet är en väldigt viktig aspekt, så därför behöver vi befolka våra grönytor på, på ett bättre sätt, och en äng befolkar inte grönytor på ett bra sätt” (informant 2).

Det är intressant att informanten uttrycker att en odlingslott på den före detta gräsmattan befolkar ytan på ett bättre sätt än vad en äng gör. Bättre eller sämre är inte saken, det informanten här menar är att en odling aktiverar fler människor än ängen. En artrik ekologisk spännande-, en estetisk vackert blommade-, eller en äng ur social synvinkel med slingriga stigar för nyfikna, kan också befolkas. Kulturvärdet bör inte skilja om ytan odlas eller sköts som ängsmark. Troligen har ytan varit antingen eller, innan staden och dennas befolkning tog marken i besittning. Det kulturella värdet här är landskapets utveckling från ruralt till urbant.

5 Diskussion och slutsatser

5.1 Diskussion

I dagens Sverige bor större delen av befolkningen i städer. Detta bör då också speglas i vården/skötseln av landskapet. Genom utbildningen till landskapsvårdare har fokus lagts på det agrara landskapet. De delar av programmet som har ägnats åt urbana miljöer, har dock haft ett urbant perspektiv. Förutom enstaka praktiska övningar, utfört i eller nära skolans urbana belägenhet, har få hantverksinsatser riktats mot det urbana landskapet.

Även om Magnusson och Saltzman i sin artikel ”*Hantverkare i landskapet*” mycket kort nämner att landskapsvårdaren kan ha sitt arbetsfält i urbana miljöer, vill jag påstå att också deras fokus främst ligger på det agrara kulturlandskapet. Landskap är ett samspel mellan naturens egen utveckling och mänsklig påverkan, vare sig det är i staden eller på landsbygden. Gränserna bör tillåtas att vara glidande på en skala mellan både natur-, kultur- och/eller ruralt-, och urbant landskap. I dag finns det materiel och teknik som inte var tillgängliga för hundra år sedan, som kan göra det möjligt att utveckla redskap utan att förringa ändamålet med landskapsvården.

Många naturtyper, som till exempel ängen, har tillkommit som följd av en viss skötsel under lång tid och resulterat i en biotop för numera hotade och skyddsvärda arter. Ängen som exempel visar därmed på att inte enbart naturvärdena är viktiga att vårda, men också det immateriella kulturvärdet, det vill säga sättet att sköta öppna ytor med gräs. Ett annat värde är slåtterängens pedagogiska funktion, genom att visa på äldre hantverksredskap och tekniker som är på väg att försvinna.

Val av slåtterredskap kan vara viktig för resultatet, men det är osäkert om en modern slåtterbalk är sämre än en traditionell lie för ängens växtlighet, då lite forskningsresultat föreligger. Lien har dock flera värdefulla funktioner; genom att bland annat vara tyst, avgasfri, lätthanterlig och i många fall mera funktionell i svårtillgänglig terräng. Lien vidareför på så sätt både ett materiellt och immateriellt värde. Slåtterbalken har däremot en rationell funktion som med få resurser klarar av stora ytor och kan således vara ett mer ekonomiskt val.

Informanterna från park- och naturförvaltningen gav under intervjun uttryck för att vilja sköta ängar, men var dock tveksamma till användning av lie. En anledning till att moderna redskap väljs, kan vara kommunens krav på ekonomisk effektivitet. Andra orsaker kan vara avsaknad av resurser med rätt kunskap, eller som informanterna uttrycker, att medborgarnas önskemål om kortklippta ytor styr skötseln.

Informant 1 säger att de har rätt så bra priser på äng, men uttrycker senare i intervjun att slåtteryta är underförstått slåtter utan upptag och bör kallas extensivt skött gräsyta i stället för äng. Att använda lie menar informant 1 och 2 är kostsamt, tidkrävande och därigenom ineffektiv skötsel. Här spelar också flera faktorer in: för det första, det övergripande målet, för det andra, markens näringsstatus, växtlighet och generella ekologiska status. För det

tredje, geografisk belägenhet, samt hur ytan har skötts innan. De områden som diskuteras i intervjuerna är kommunens befintliga slåtterytor i stadsranden, samt förslag om nya små ytor i stadskärnan. Priserna på lieslätter som diskuteras, både Väst kuststiftelsens priser samt de priser informant 3 uppger är baserade på stora arealer. Vid slåtter av stora plana ytor med näringsrikt friskt gräs i storleksordning en hektar och uppåt är det kostnadseffektivt att använda moderna redskap. Däremot kan små stadsnära ytor med mager gräsmark i storleksordningen 25x25 meter, mycket väl vara lönsamma att slå med lie. Som tidigare nämnts handlar det om planering och en tydlig målbild, men att se den här bilden kan vara svårt om det finns hinder som okunskap och missförstånd i vägen.

Diskussionen med informanterna visar att högväxt yta med gräs ofta feltolkas och omtalas som äng. Jordbruksverket definierar äng så här; ”*naturlig slåttermark, som inte gödslats, kultiverats eller såtts in med främmande arter*” (Höök Patriksson 1998, s. 85). Naturvårdsverkets definition av artrik, torr-frisk äng i Götaland (naturtyp 6510) är specifik och poängterar bland annat att; ”*Naturtypen har utvecklats genom lång kontinuitet av skötsel. Krontäckning av träd och buskar, som inte är av igenväxningskaraktär, är 0-30 %. Hävdgynnade arter skall finnas*” (Naturvårdsverket 2011). Anledningen till en del av den missuppfattning jag uppfattar finns, kan bland annat ha med dessa definitioner att göra. Vid en första genomläsning av dessa definitioner kan kombinationen äng och stadsmiljö verka svår att genomföra. Resultat från Hammers försök i Skåne visar däremot att helt vanliga gräsmattor mycket väl kan omföras till blommande ängar, vilket Jordbruksverket kategoriserar som; ”*slätteräng med allmänna värden*” (jordbruksverket 2012).

Informanterna från park- och naturförvaltningen uttrycker förvirring kring Jordbruks- och Naturvårdsverkets olika benämningar, definitioner samt när man kan kategorisera gräsytan som äng eller inte. Informanterna menade att det var svårt att bedöma möjligheterna för att få miljöstöd, särskilt när det gällde urbana gräsytor. Tjänstemännen förleds till den tro att äng skall vara naturlig med långvarig hävd av slåtter och/eller bete, samt hysa en artrik flora för att kunna söka miljöstöd. Men äng kan också vara i etableringsfasen som nyligen omförd gräsmatta, och på sikt uppnå värden som krävs för att erhålla miljöstöd för särskilda värden. Detta visar betydelsen av en tydligare och mer frekvent kommunikation mellan olika myndigheter och förvaltare, som Erixon förespråkar när hon efterlyser en aktiv natursyn.

Som informant 3 säger, kan man göra försök med omföring från gräsmatta till äng på mindre ytor. Prova sig fram, steg för steg, över tid för att sedan utvärdera om gräsytan har tillförts värden. Igen beror det på målet med skötseln och vilka värden som skall lyftas fram. Ett projekt med omföring av gräsmatta till äng i urban miljö kan även ge effekter utöver de förväntade. Park- och naturförvaltningens informanter berättar om slåteryta utan upptag, som påvisade rikare floravärden efter en tid med årlig slåtter. Anledningen till en ökning av blommande örter just här, har med ytans lutning att göra, menar informant 2, då en del av näringen förs bort av gravitationen. Om gräset tagits bort från ytan efter slåtter hade artrikedomen antagligen varit ännu större.

Olika förutsättningar och skötsel ger olika resultat som vidare resulterar i olika effekter. Extensivt skötta gräsmattor utan upptag ger i första hand en ekonomisk effekt. Vare sig estetiska-, sociala- eller ekologiska värden framhävs vid sådan skötsel, även om enstaka fall av ökat artdiversitet som ovan beskrivits kan förekomma.

Bengtsson har genom sin forskning kring förhållningssätt till parkförvaltning, kommit fram till fyra gällande skötselideal; estetiska-, sociala-, ekonomiska- och ekologiska. Med ett landskapsvårdande perspektiv bör även ett femte skötselideal tilläggas Bengtssons teori; det kulturella skötselidealet. Med ett kulturellt perspektiv på skötseln menas här att både det materiella och det immateriella kulturvärdet tas med i planering och skötsel av urbana miljöer. I den här undersökningen passar informant 1 från park- och naturförvaltningen in under det ekonomiska skötselidealet i första hand, men delvis också under både det estetiska- och sociala. Informant 2 från samma förvaltning passar främst in under det ekologiska skötselidealet, men tangerar i tillägg både de estetiska-, sociala- och ekonomiska idealen. Länsstyrelsens informant 3 passar in under Bengtssons ekologiska-, estetiska- och sociala skötselideal, men är den enda i undersökningen som förutom de fyra övriga idealen, även passar in under det femte, kulturella skötselidealet.

5.2 Slutsatser

Landskapsvårdarens uppfattning av vad ett landskap är styr hur vården av landskapet ska utföras. Vården, eller skötseln i sig bevarar och utvecklar landskapsvårdens hantverk. Hantverket som i sin tur är en del av mänsklighetens immateriella kulturarv. Det urbana landskapet har inte traditionellt sett tillhört landskapsvårdens arbetsfält. Men i och med landskapskonventionens ratificering i Sverige 2011, har stadslandskapet uppmärksammas och formellt sett likställts med det traditionella jordbrukslandskapet. Grönytor i städerna sköts i dag efter skötselideal där den kortklippta gräsmattan utgör normen. Genom att förena estetiska, ekonomiska, ekologiska och sociala skötselideal med ett kulturellt ideal, så kan vården eller skötseln av stadslandskap varieras och utvecklas inte till något museum men till en framtid där en aktiv natursyn styr planering och skötsel. Omföring av gräsmatta till äng kan bli en del i vården av städernas miljöer.

Arbetet refererar inledningsvis till Einar Skjæraasens dikt *"du ska itte trø i graset"* som lyfter fram betydelsen av att vi bör visa respekt för naturen kring oss. Även den minsta lilla spiran bör uppskattas, säger Skjæraasen. Landskapet bör därför vårdas på ett sätt som gynnar landskapets alla värden. För att kunna uppnå detta behövs kunskaper om både landskapsvård- och hantverk.

6 Sammanfattning

Uppsatsen är ett examensarbete på den treåriga utbildningen i Landskapsvårdens hantverk vid Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet. Fokus i utbildningen har legat på att bevara och skydda det agrara natur- och kulturlandskapet. Innehållet har till en mindre del handlat om urbana landskap. Föreliggande arbete har som ambition att tillämpa kunskaper från agrara landskap i stadsmiljöer. Tanken är att tillföra nya skötselformer i urbana miljöer med exemplet hur gräsmattor kan omföras till äng.

Syftet med detta examensarbete är att belysa urban landskapsvård med att studera hur offentlig förvaltning ställer sig inför alternativ skötsel av offentliga öppna gräsytor. Genom litteraturstudier och intervjuer med tre offentliga tjänstemän i Västsverige diskuteras möjligheterna för att skapa ängar i urbana miljöer genom att omföra gräsmatta till äng, utifrån en övergripande frågeställning; vilka hinder och möjligheter finns för att omföra gräsmatta till äng i urbana miljöer?

Undersökningens resultat baseras på intervjuer med tre offentliga tjänstemän samt litteraturstudier. Endast skötsel av urbana gräsmattor diskuteras och ingen rekonstruktion av tidigare hävdade ängar har utförts.

Arbetets teoretiska ansats tar stöd i Europeiska landskapskonventionens målsättning om att landskap skall vårdas enligt påståendet; ”*en gemensam tillgång ett gemensamt ansvar*” och att alla landskap är värd att vårda, oavsett beskaffenhet eller belägenhet. Arbetet har genomförts efter en teoretisk ansats om att skötseln skiljer sig i rurala och urbana miljöer och att landskapsvårdens hantverk inte utövas lika mycket i det urbana som i det agrara kulturlandskapet. Med detta menas att likvärdiga värderingar bör finnas i såväl urbana som rurala miljöer vare sig det handlar om natur- eller kulturlandskap. Arbetet tar också stöd i landskapsarkitekt Petra N. Bengtsson, som introducerar begreppet skötselideal, vilka hon beskriver som en målbild för den enskildes värderingar och förhållningssätt till skötsel inom parkförvaltningens olika nivåer. De fyra skötselideal Bengtsson kom fram till var estetiska-, ekonomiska-, ekologiska- och sociala ideal.

Metoden som använts är studier av litteratur samt analys av två kvalitativa intervjuer med tre tjänstemän, en informant från länsstyrelsen och två informanter från kommunen, samt ett telefonsamtal med länsstyrelsens lantbruksenhet i april 2012. För att undersöka möjligheten att omföra gräsmatta till äng i urbana miljöer, intervjuades tjänstemän från både läns- och kommunal nivå i Västsverige.

I dagens Sverige bor större delen av befolkningen i städer. Detta bör då också speglas i vården/skötseln av landskapet. Landskap är ett samspel mellan naturens egen utveckling och mänsklig påverkan, vare sig det är i staden eller på landsbygden. Gränserna bör tillåtas att vara glidande på en skala mellan både natur-, kultur- och/eller ruralt-, och urbant landskap.

Nu finns det materiel och teknik som inte var tillgängliga för hundra år sedan, som kan göra det möjligt att utveckla redskap utan att förringa ändamålet med landskapsvården. Frågan om vad som är det övergripande målet och hur vi skall nå det, måste alltid ställas först.

Många naturtyper, som till exempel ängen, har tillkommit som följd av en viss skötsel under lång tid. Ängen som exempel visar därmed på att inte enbart naturvärdena är viktiga att vårda, men också det immateriella kulturvärdet, det vill säga sättet att sköta den. Val av slåtterredskap kan vara viktig för resultatet. Lien har flera värdefulla funktioner; genom att bland annat vara tyst, avgasfri, lätthanterlig och i många fall även mera funktionell. Lien vidareför på så sätt både ett materiellt och immateriellt värde. Slätterbalken har däremot en rationell funktion och kan således vara ett mer ekonomiskt val.

Informanterna från park- och naturförvaltningen gav under intervjun uttryck för att vilja sköta ängar, men var dock tveksamma till lien. En anledning till att moderna redskap används, kan vara kommunens krav på ekonomisk effektivitet. Informanterna menade att det var svårt att bedöma möjligheterna för att få miljöstöd, särskilt när det gällde urbana gräsytor. Detta visar på betydelsen av en tydligare kommunikation mellan olika förvaltare, som Erixon förespråkar när hon efterlyser en aktiv natursyn.

Bengtsson har genom sin forskning kring förhållningssätt till parkförvaltning, kommit fram till fyra gällande skötselideal; estetiska-, sociala-, ekonomiska- och ekologiska. Med ett landskapsvårdande perspektiv bör även ett femte skötselideal läggas till; det kulturella skötselidealet. Med ett kulturellt perspektiv på skötseln menas här att både det materiella och det immateriella kulturvärdet tas med i planering och skötsel av urbana miljöer. Informant 1 från den kommunala park- och naturförvaltningen passar in under det ekonomiska skötselidealet i första hand. Informant 1 från samma förvaltning passar främst in under det ekologiska skötselidealet. Länsstyrelsens informant 3 passar in under Bengtssons ekologiska-, estetiska- och sociala skötselideal, men är den enda i undersökningen som förutom de fyra övriga idealen, även passar in under det femte, kulturella skötselidealet.

Slutsatserna som dras av undersökningen visar att landskapsvårdarens uppfattning av vad ett landskap är styr hur vården av landskapet ska utföras. Vården, eller skötseln i sig bevarar och utvecklar landskapsvårdens hantverk. Hantverket som i sin tur är en del av mänsklighetens immateriella kulturarv. Med landskapskonventionens ratificering i Sverige 2011, har även stadslandskapet uppmärksamrats och formellt sett likställts med det traditionella jordbrukslandskapet. Grönytor i städerna sköts i dag efter skötselideal där den kortklippta gräsmattan utgör normen. Genom att förena estetiska, ekonomiska, ekologiska och sociala skötselideal med ett kulturellt ideal, så kan vården eller skötseln av stadslandskap varieras och utvecklas inte till något museum men till en framtid där en aktiv natursyn styr planering och skötsel. Omföring av gräsmatta till äng kan bli en del i vården av städernas miljöer.

Bildförteckning

Framsidens bild: Lieslätter i urban miljö. Författarens eget foto.

Käll- och litteraturförteckning

OTRYCKTA:

Informant 1 : Parkintendent/parkförvaltare, utbildad till hortonom och arbetar på en taktisk och strategisk nivå inom den kommunala park- och naturförvaltningen. Intervju 3 april 2012.

Informant 2 : Naturförvaltare, utbildad biolog och arbetar på både operativt, strategiskt och taktiskt inom den samma kommunala park- och naturförvaltningen som ovanstående. Intervju 3 april 2012.

Informant 3 : Naturvägledare hos länsstyrelsen och arbetar på både operativt, strategiskt och taktiskt nivå. Informanten är även expert på slåtterredskap- samt tekniker och arbetar på ett regionalt plan till skillnad från ovanstående informanter. Intervju 18 april 2012.

Informant 4: Tjänsteman från länsstyrelsens lantbruksenhet. Telefonsamtal 18 april 2012.

TRYCKTA:

Bengtsson, Petra N. (2010). *Samspel i parkförvaltning: om skötselideal och förhållningssätt till biologisk mångfald i tre svenska parkförvaltningar*. Diss. (sammanfattning) Alnarp : Sveriges lantbruksuniversitet, 2010. Tillgänglig på Internet: <http://epsilon.slu.se/201009.pdf>

Bengtsson, Rune & Jansson, Eva (2002). *Trädgårdar och parker i odlingslandskapet: biologisk mångfald och variation i odlingslandskapet*. Jönköping: Statens jordbruksverk

Bucht, Eivor, 1998, "Den första, andra och tredje naturen - föreställningar om naturens roll i staden och på landsbygden", in Petterson, R & Sörlin, S (red.), *Miljön och det förflutna, landskap, minnen, värden*, Idéhistoriska skrifter 22, Inst för idéhistoria Umeå universitet, s 20 – 39.

Busse Nielsen, Anders 2011, "Tänk om man förbjöd landskapsarkitekter att använda gräs"! Ledare, Movium 2/9 2011. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet. Tillgänglig på Internet: <http://www.movium.slu.se/>

Drower, George (2002). *Trädgårdens mästare: förnyare och uppfinningar i trädgårdshistorien*. Lund: Historiska media

Ekstam, Urban, Aronsson, Mårten & Forshed, Nils (1988). *Ängar: om naturliga slåttermarker i odlingslandskapet*. Stockholm: LT

Erixon, Hanna, 2006, "Odlad staden, bygg naturen", *Arkitekten: tidning för Arkitektförbundet*. (1976-). Nr 8. Stockholm: Arkitektförbundet. Tillgänglig på Internet: <http://www.arkitekt.se/s64>

Europeiska landskapskonventionen (2007). Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Fägerborg, Eva (1999) Intervjuer. Ingår i: Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) (1999). *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur

Hammer, Mårten (1991). *Anläggning av blomsteräng i urbana friområden: orienterande experimentella studier*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniv.

Hammer Mårten (1996). Gräsmatta blir blomsteräng, *Gröna Fakta*, 7:8.

Hammer, Mårten (1997) Med naturen som förebild. Ingår i: Bengtsson, Rune (red.) (1997). *Perennboken med växtbeskrivningar*. 2. [uppl.] Stockholm: LT

Hammer, Mårten (1987) Äng i urban miljö – anläggning och skötsel, en kunskapsöversikt. Ingår i: Dahlsson m. fl. *Kunskaper om gräs*. Alnarp:

Höök Patriksson, Kristina (red.) (1998). *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvården*. Jönköping: Statens jordbruksverk

Jacobson, Ellen (1991). *Skötsel av stadens ängar*. Gröna Fakta D6. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet

Johansson Sjöwall, Caroline 2011, "Stadens arkitekt nr 1 tycker till om Centrum", *Tidningen Centrum*, nr 25.

Länsstyrelsen Västra Götalands län (2008), "Miljömål för Västra Götalands län". Rapport nr. 2008:37. Sverige:

Magnusson, Bo & Saltzman Katarina (2011) Hantverkare i landskapet? Ingår i: Löfgren, Eva (red.), *Hantverkslaboratorium*, Hantverkslaboratoriet, [Göteborgs universitet], Mariestad, 2011 Tillgänglig på Internet: http://craftlab.gu.se/digitalAssets/1328/1328263_antologin-hantverkslaboratorium-2011.pdf

Möller, Lotte (1992). *Trädgårdens natur: om den svenska och den engelska trädgården, om trädgårdar för barn, fjärlar och igelkottar, om humor och biskötsel, om tiden och förgängligheten samt om den gräsliga gräsmattan*. Stockholm: Bonnier

Naturvårdsverket (2011). *Slätterängar i låglandet. Vägledning för svenska naturtyper i habitatdirektivets bilaga 1*. NV-04493-11.

Nordström, Henrik (1990). *Gräs*. Stockholm: Natur och kultur

Olsson, Titti (red.) (2008). *Stadsträdgårdsmästarnas spår: en bok om FSS:s historia*. Umeå: Föreningen Sveriges stadsträdgårdsmästare

Persson, Bengt (2001). *Redovisning för park: kodplan för flerdimensionell kontering av kostnaderna för kommunens parker och andra friytor*. Stockholm: Svenska kommunförbundet

Persson, Bengt & Wallin, Mikael (red.) (1991). *Gräs i matta och äng*. Stockholm: LT

Saltzman, Katarina (red.) (2009). *Mellanrummens möjligheter: studier av föränderliga landskap*. Göteborg: Makadam

Skjæraasen, Einar (1954). *Du ska ikke trø i graset*. Oslo: Aschehoug

Svensson, Roland, (1986), "Gräs för extensiva gräsytor". *Ingår i försöksledarmötet i Alnarp 1986. SLU Info rapporter. Trädgård*. Alnarp: SLU, Info/Växter

Özgüner, H., Kendle, A.D. & Bisgrove, R.J. 2007, "Attitudes of landscape professionals towards naturalistic versus formal urban landscapes in the UK", *Landscape and Urban Planning*, vol. 81, no. 1, pp. 34-45.

ELEKTRONISKA:

Artportalen. *Floraväktarna* [online]. Tillgänglig: <http://www.artportalen.se/> [2012.05.08]

Institutionen för Kulturvård. *Landskapsvårdens hantverk* [online]. Tillgänglig: http://www.conservation.gu.se/utbildning/program/landskapsvardens_hantverk/ [2012.05.09]

Jordbruksverket. *Miljöersättningar* [online]. Tillgänglig: <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/stod/miljoersattningar/betesmarkerochslatterangar/utbetalning.4.45fb0f14120a3316ad780001694.html> [2012.04.18]

Nationalencyklopedin. *Gräsmatta* [online]. Tillgänglig: <http://www.ne.se/sok?q=gr%C3%A4smatta> [2012.05.08]

Naturvårdsverket. *Habitatsdirektivet* [online]. Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Handbocker/Artskyddsforordningen/Ovriga-lagar/Artskydd-i-EU-och-i-Sverige/Habitatdirektivet/> [2012.05.09]

Naturvårdsverket. *Naturtyper* [online]. Tillgänglig: http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/vagledning/naturtyper/Tolknningar/grasmarkstolkningar_2011.pdf [2012.04.26]

Riksantikvarieämbetet (2007). *Europeiska Landskapskonventionen* [online]. Tillgänglig: http://www.raa.se/publicerat/br2008_1.pdf [2012.05.08]

Riksantikvarieämbetet. *Landskapsvård* [online]. Tillgänglig: <http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/kulturvard/landskapsvard.html> [2012.05.08]

Statens Lantbruksuniversitet. *Artdatabank* [online]. Tillgänglig: <http://www.artfakta.se/GetSpecies.aspx?SearchType=Advanced> [2012.05.08]

Statens Lantbruksuniversitet. *Fakulteten för Landskapsplanering-, Trädgårds- och Jordbruksvetenskap* [online]. Tillgänglig: http://www.ltj.slu.se/lar/bucht_eivor.html [2012.05.21]